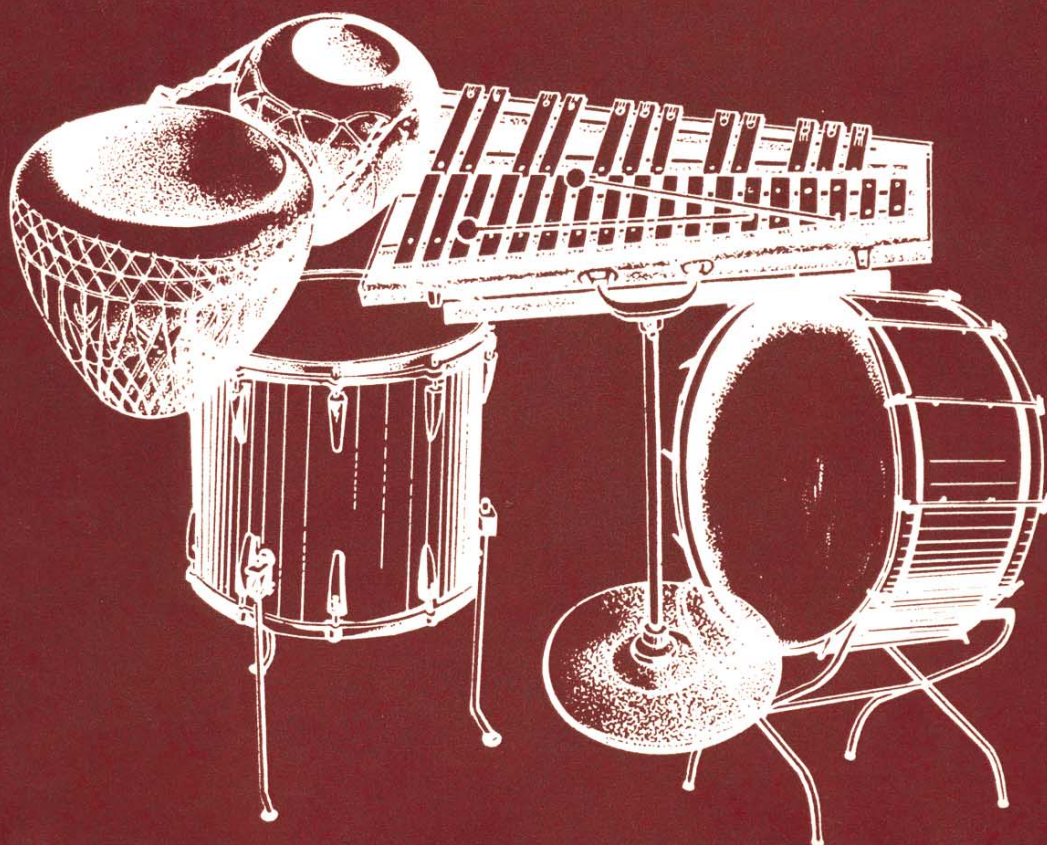

О. Андреева

**УДАРНИ
ІНСТРУМЕНТИ
СУЧАСНОГО
СИМФОНІЧНОГО
ОРКЕСТРУ**

О. Андреева

**УДАРНІ
ІНСТРУМЕНТИ
СУЧАСНОГО
СИМФОНІЧНОГО
ОРКЕСТРУ**

Довідник

Київ
«Музична Україна»
1985

85.315.3
А65

В справочнике представлены сведения об ударных инструментах, широко используемых в современной симфонической и камерно-инструментальной музыке. Кроме того, показаны размещение и нотация инструментов в партитуре в виде своеобразных таблиц, а также дано краткое описание каждого из них.

Рецензенты:

М. М. Скорик, кандидат искусствоведения,
Г. П. Дмитриев

Андреева О. Ф.
А65 Ударні інструменти сучасного симфонічного оркестру.— К.:
Муз. Україна, 1985.— 72 с.

У довіднику наводяться відомості про ударні інструменти, які широко використовуються в сучасній симфонічній і камерно-інструментальній музиці. Їх назви подаються українською, російською, італійською, французькою, німецькою та англійською мовами. Крім того, показано розміщення і нотацію інструментів в партитурі у вигляді своєрідних таблиць, а також дано стислий опис кожного з них. Розрахований на композиторів, диригентів, музикознавців, музичних редакторів, учнів і студентів середніх та вищих музичних навчальних закладів, а також на широке коло любителів музики.

А $\frac{490500000-182}{M208(04)-85}$ 28a.85

85.315.3

© «Музична Україна», 1985

ПЕРЕДМОВА

В історії культурного життя людства ударні інструменти з'явилися набагато раніше, ніж інші, навіть найпростіші музичні інструменти, але з розвитком музичної культури вони посіли далеко не перше місце в оркестровій палітрі.

Якщо групи смичкових, дерев'яних і мідних духових інструментів, розвинувшись і удосконалившись, більш-менш стабілізувалися і існують в сучасних симфонічних оркестрах майже без змін, то група ударних тривалий час налічувала невелику кількість інструментів і її бурхливий розвиток припадає на XIX—XX століття. Особливо поповнився інструментарій ударної групи за рахунок використання екзотичних інструментів латиноамериканських, азійських і африканських народів, народів Сходу, а також за рахунок специфічних ударних інструментів народів нашої багатонаціональної Батьківщини.

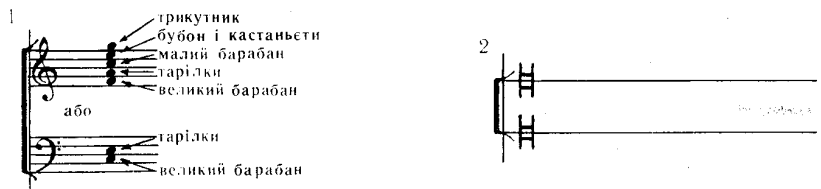
Розвиток естрадної і джазової музики теж сприяв розширенню інструментарію ударної групи «серйозних» симфонічних оркестрів. До його складу, крім окремих інструментів, включаються іноді цілі групи суто джазових інструментів, які мають свою специфіку, свої способи та прийоми гри.

Зараз ударних інструментів налічується вже більше 70-ти. Звичайно, композитори не використовують одразу весь арсенал ударних інструментів, але іноді в партитурі сучасного симфонічного твору їх налічується досить багато.

Вперше організуюча думка про місце ударних у партитурі і порядок написання партій для них виникла у М. Римського-Корсакова, який умовно поділив інструменти на три групи: високі (трикутник, кастаньети, бубонці), середні (бубон, малий барабан, тарілки) та низькі (великий барабан, там-там). Цей розподіл у своїй основі залишився й донині, але інструментарій цих груп значно розширився.

Стабільним є місце литавр, першого ударного інструмента, який утвердився в класичному оркестрі. Його партія нотується на нотному стані в басовому ключі в реальному звучанні і міститься безпосередньо після партій мідних духових інструментів. Далі під нею записуються партії інших ударних інструментів — від умовно високих до низьких.

Коли ударних інструментів було небагато, запис їхніх партій здійснювався на нотному стані у двох ключах: скрипковому та басовому — з умовним розміщенням нотних головок *на* або *між* лініями нотного рядка (прикл. 1).

1*

3

Пізніше, коли інструменти урізноманітнилися і кількість їх збільшилась, цей спосіб запису не міг задовольнити композиторів, і замість нього було введено нитки з ключем: скрипковим — для високих інструментів і басовим — для низьких. Використання ключів на нитках у інструментів з невизначеною висотою звуків нічим не виправдовувалось, і французькі видавництва ввели для ударних особливий «ключ», дещо схожий на літеру «Н», яка виставлялась на початку нитки (прикл. 2).

Необхідності в такій позначці, звичайно, не було, і вона скоро відпала.

Нині прийнятий вид запису в групі ударних інструментів повністю відповідає всім сучасним вимогам і здійснюється в такий спосіб.

Всі інструменти без визначеної висоти нотуються на окремих нитках (або блоці з двох і більше ниток). Ніяких ключових позначок при аколаді, крім розміру твору, не виставляється. Розміщуються інструменти в певному порядку від відносно високих до відносно низьких і разом з партією литавр об'єднуються в групу загальною оркестровою аколадою і тактовими рисками. Запис ритмічного малюнка здійснюється нотними головками відповідної тривалості (або хрестиками) з штилями вниз (прикл. 3).

Після групи ниток нотуються партії ударних інструментів з визначеною висотою звуків, які записуються на окремих рядках нотного стану з відповідними ключами і маленькою фігурною аколадкою, також у порядку від високих до низьких. Напрямок штилів — за нормами одноштильного запису. Тактові риси для кожного інструмента — окремі (прикл. 4).

Автор цього довідника не ставив перед собою завдання охопити все, що стосується ударних інструментів. Основна його мета — дати чисто практичні поради, допомогти правильно визначити місце кожного інструмента в партитурі, уточнити його назву тощо. Для цього автор пропонує читачам ряд таблиць, які показують порядок розміщення в партитурі всіх ударних інструментів, їх нотацію і діапазон.

Назви інструментів подаються шістьма мовами: українською, російською та чотирма іноземними — повні й скорочені. Причому, якщо інструмент має кілька назв, то шрифтом виділено ту, що пропонується як основна. Це зумовлено тим, що останнім часом автори музики часто неточно називають потрібний їм ударний інструмент, особливо тоді, коли є кілька близьких чи однотипних. Найбільш характерним щодо цього є

приклад з плутаниною в назвах дерев'яних ударних, які іноді просто позначаються автором як Legno (іт.), Holz (нім.) або загальною назвою Tamburo di legno. Але є три широковживані інструменти: дерев'яна коробочка (Blocco di legno, скор. Legno), дерев'яний циліндричний барабан (Cassa di legno) та дерев'яний барабан африканський (Tamburo di legno, скор. T-ro di legno). Кожен з них має свої характерні особливості та звук, тому точна назва інструмента необхідна. При з'ясуванні з автором, який з трьох інструментів він мав на увазі, найчастіше виявляється, що це дерев'яна коробочка, іноді — дерев'яний циліндричний барабан. Подібні приклади можна навести і щодо інших інструментів.

Опис і характеристика інструментів подані дуже стисло. Більш докладно з ними можна познайомитись у виданнях, присвячених інструментам симфонічного оркестру або безпосередньо групі ударних інструментів. Назви всіх інструментів іноземними мовами подаються тут тільки основні. Порядок розташування описового матеріалу відповідає порядку розміщення інструментів у партитурі.

Незважаючи на значне збільшення кількості ударних в симфонічному оркестрі, композитор не використовує усіх їх одночасно, і запис партій у партитурі здійснюється, як правило, за загальною номенклатурою в міру появи інструментів у творі. Але іноді композитор сам вказує потрібну йому кількість виконавців-ударників і поряд із записаною групою ударних у складі оркестру виписує розподіл інструментів між ними. Далі переписувач уже групує відповідні партії за авторським задумом для кожного виконавця. Наприклад:

Група ударних в партитурі за номенклатурою:

Timpani
 Triangolo
 Blocco di legno
 3 Temple blocks
 Raganella
 Guiro
 Maracas
 Cow bell
 Tamburino
 3 Piatti sospesi (S, T, B)
 Piatti ordinari
 Cassa
 Tam-tam

 Campanelli
 Vibrafono
 Silofono
 Campanone
 Flessatono

5 esecutori

Авторський розподіл інструментів між п'ятьма виконавцями:

Timpani

 Batteria I
 Blocco di legno, Raganella, Tamburo, Piatti ordinari, Flessatono

 Batteria II
 Triangolo, 3 Piatti sospesi (S, T, B), Guiro, Maracas, Cow bell, Cassa, Vibrafono

 Batteria III
 Piatti ordinari, 3 Temple blocks, Campanelli, Silofono

 Batteria IV
 Tamburino, Tam-tam, Campanone

В додатках довідника вміщено позначення способів і прийомів гри на ударних інструментах, відомості про деякі ударні інструменти «до випадку» (частина яких вже увійшла до числа вживаних у симфонічному оркестрі), а також порядок і розміщення струнно-щипкових і клавішних інструментів, до яких додано новий електромюзичний інструмент — синтезатор.

Автор вважає за необхідне окремо додати також назви іноземними мовами деяких народних інструментів, які поступово входять до складу симфонічного оркестру як солюючі або оркестрові.

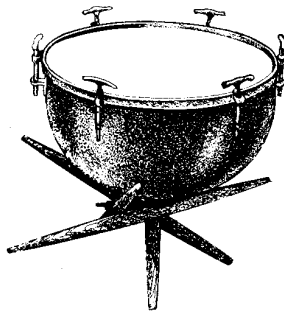
Довідник адресовано широкому колу музикантів — композиторам, музикознавцям, студентам, музичним редакторам тощо, і, якщо він стане їм у пригоді, то автор вважатиме своє скромне завдання виконаним.

Автор висловлює щире подяку товаришам, які дали цінні поради під час підготовки довідника до друку, зокрема Г. П. Дмитрієву, В. І. Колокольникову та Г. М. Саську.

Ударні інструменти симфонічного оркестру

ЛИТАВРИ

Р. Литавры	Лит.
I. timpano (-ni)	Timpr.
Ф. timbale(-les)	Timb.
Н. Pauke(-en)	Pk.
A. kettledrums	K-drums

Л и т а в р и — ударний інструмент з визначеною висотою звуків стародавнього походження з Азії. В симфонічному оркестрі з'явилися у XVII ст. Мають вигляд мідних казанів, з відкритого боку затягнутих шкірою, натяг якої регулюється гвинтами.

В комплект оркестрових литавр входять чотири інструменти: велика, середня (одна або дві) і мала з діапазоном звучання від *ре* великої октави до *ля* малої. Іноді зустрічається ще п'ята литавра — пікколо, яка подовжує обсяг до *до* першої октави. Кожна з литавр може бути настроювана на хроматичний звук в межах квінти.

Нотуються литаври на нотному стані в басовому ключі в реальному звучанні. Знаки альтерації виставляються при нотах. Перестроювання здійснюється вручну гвинтами або за допомогою механічного приладу (важеля, педалі або обертанням казана навколо осі).

Грають на литаврах двома паличками з голівкою із фільцу, іноді дерев'яними без фільцу.

Одним з прийомів є гра з сурдиною, коли шкіру литаври покривають м'якою тканиною (фланеллю). Позначається це: *con sord[ini]* або *soperto(-ti)* (іт.), *avec sourd[ine], voilé, sourd* або *couvert* (фр.), *mit Dämpfer* або *bedeckt* (нім.), *muffled, with the mute, with mutes* або *muted* (англ.). Зняття сурдини позначають: *senza sord[ini]* або *aperto(-ti)* (іт.), *sans sourd[ine]* або *ouvert* (фр.), *ohne Dämpfer* (нім.), *without, no mute* або *open* (англ.).

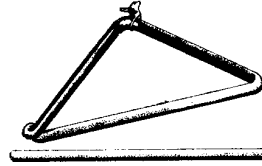
Гру дерев'яними паличками без фільцу позначають: *colla(-le) bacchetta(-te) di legno* (іт.), *avec baguettes de bois* (фр.), *mit Holzschlägel* (нім.), *wooden sticks* (англ.). Іноді після слів *colle bacch.* уточнюють, паличками від якого інструмента слід грати, напр., від малого барабана — *colle bacch. di t-ro.*

Партія литавр у партитурі розміщується під партіями мідних духових інструментів.

ТРИКУТНИК

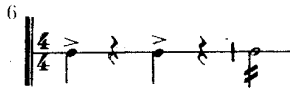
Р. Треугольник Треуг.
 I. triangolo Tr-lo
 Ф. triangle Trgl.
 Н. Triangel Trngl.
 A. triangle Trngl.

Трикутник — ударный инструмент с неопределенной высотой звука. Выготавливается из толстого (до 10 мм) сталевого дрота, согнутого в виде равнобедренного треугольника. Концы дрота вольны, не соединены. Подвешивается (или держится в руке) на толстой жильной струне.

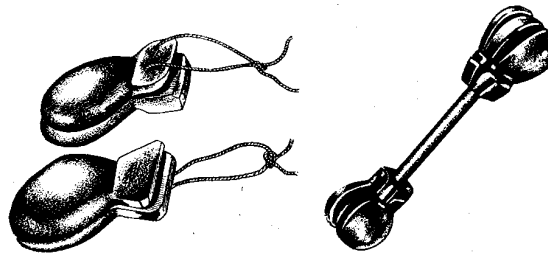
Грають на трикутнику металевую паличкою, вдаряючи по його основі. Звук високий, чистий, дзвінкий, без визначеної висоти.

Партія трикутника нотується в партитурі на нитці відразу нижче литавр і підкреслює ритм і характер музичного матеріалу.

КАСТАНЬЕТИ

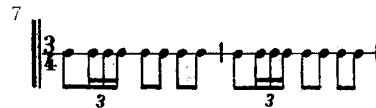
Р. Кастаньеты Каст.
 I. castagnette Cast.
 Ф. castagnettes Cstgn.
 Н. Kastagnetten Kstgn.
 A. castanets Cast.

Кастаньеты — популярный испанский народный инструмент. Имеет вид двух или трех деревянных пластинок, вольно соединенных между собой в одном конце с помощью шнура. Инструмент держат в ладони, струшуют его или вдаряют по пластинкам пальцами той же руки (прием игры тремоло или отдельные удары).

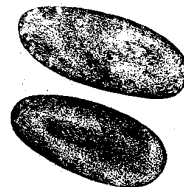
Використовуються кастаньети самими танцюристами або в оркестрі для підкреслення характерного малюнка ритму.

Записують партію кастаньет на нитці, нижче партії трикутника.

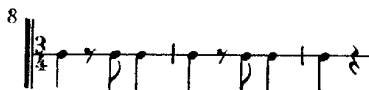
КАЙРАК

Р. Кайрак
І. kairak
Ф. kairak
Н. Kairak
А. сайрак

К а й р а к — узбецький народний ударний інструмент, «кам'яні кастаньети». Складається з чотирьох відшліфованих плоских камінців (гальки), які виконавець бере по два в кожную руку. Розміри камінців: довжина — 12—15 см, ширина — 5—7 см.

Використовується як ритмічний інструмент у танці. В партитурі нотується на нитці на місці дерев'яних кастаньет або, як їх різновид, — нижче.

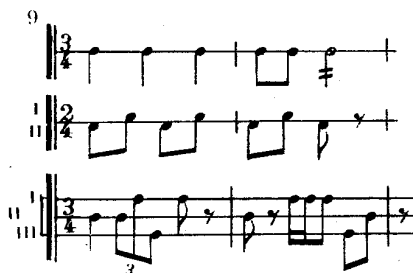
ДЕРЕВ'ЯНА КОРОБОЧКА

Р. Деревянная коробочка Дер. кор.
І. blocco di legno Legno
Ф. bloc de bois Blc. de bois
Н. Holzblock Hzbl.
А. wood block W.-bl.
(Wood bl.)

Д е р е в ' я н а к о р о б о ч к а — один з стародавніх ударних інструментів, поширених серед народів Далекого Сходу, Африки і Південної Америки. Має багато різновидів і назв. Найбільш відомою є китайська дерев'яна коробочка — прямокутний брусок з дзвінкого, добре висушеного дерева. З одного його боку, ближче до верхньої частини бруска, видовбано глибоку щілину шириною в один см. Грають на коробочці дерев'яними паличками, вдаряючи по верхній частині інструмента, підкреслюючи відповідний ритмічний малюнок.

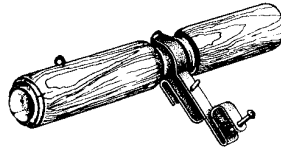
Партія коробочки записується на нитці нижче партії трикутника або на блоці ниток, якщо є кілька інструментів різного розміру.

ДЕРЕВ'ЯНИЙ БАРАБАН

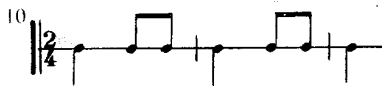
(циліндричний)

- Р.** Деревянный барабан (цилиндрический) Дер. бар. (цил.)
I. *cassa di legno* *Cassa di legno* (C. di legno)
Ф. *tambour de tronc* *Tamb. de tronc*
Н. *Holzröhrentrommel* *Hztrml.*
A. *tubular wood-block* *Tubul. w-bl.*

Циліндричний дерев'яний барабан — сучасний різновид китайської коробочки, більше вживаний в естрадних оркестрах. На вигляд це порожнистий дерев'яний валик з невеликими поздовжніми розрізами на кінцях. Посередині валик охоплено металевою муфтою із струбциною, якою інструмент кріпиться до великого барабана або підставки. Грають на інструменті дерев'яними паличками. Кінці валика дають звуки різної відносної висоти, приблизно в межах секунди або терції.

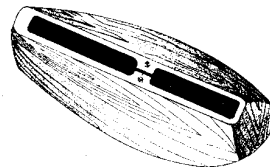
Партія циліндричного барабана записується на нитці нотними знаками із штилями в різні боки — для умовно вищих або нижчих звуків. В партитурі займає місце дерев'яної коробочки (під трикутником) або нижче за неї.

ДЕРЕВ'ЯНИЙ БАРАБАН

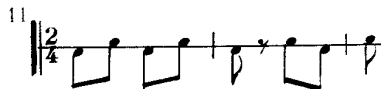
(африканський)

- Р.** Деревянный барабан (африканский) Дер. бар. (афр.)
I. *tamburo di legno (afric[ano])* *T-ro di legno*
Ф. *tambour de bois* *Tamb. de bois*
Н. *Schlitztrommel (afrik[anisch])* *Schlitztrml.*
A. *wood drum* *W-drum*

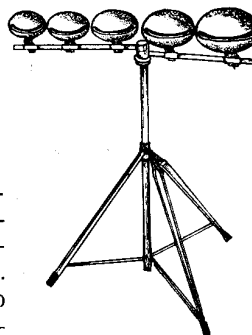
Дерев'яний барабан (африканський) — ударний інструмент, поширений у народів Африки. Являє собою поздовжній брусок добре висушеного дзвінкого дерева, видовбаний усередині. Отвір в центрі барабана має перетинку, перерізану вузькою щілиною на дві частини. Удари паличками або пальцями по одному з боків в центрі інструмента дають звуки умовно різної висоти, приблизно в межах терції або кварта.

Партія дерев'яного барабана нотується в партитурі на нитці і займає місце дерев'яної коробочки (під трикутником) або нижче за неї чи циліндричного дерев'яного барабана.

ТЕМПЛЕ БЛОКИ

Р. Темпле блоки	Темпл. бл.
I. temple blocks	Temple bl.
Ф. temple block(-es)	Temple bl.
Н. Tempelblöcke	Tmplbl.
A. temple blocks	Temple bl.

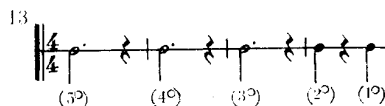

Темпле блоки (корейські дзвони) — ударний інструмент північнокитайського походження. Використовувався як атрибут буддійського культу. Назва інструмента — англійського походження. Свого часу поширився у джазі, а потім увійшов до складу симфонічного оркестру. Має вигляд порожнистих грушоподібних півкуль з дзвінкого дерева.

В передній частині півкулі прорізано горизонтальну щілину, яка надає інструментові вигляду маски, що сміється (через що іноді зустрічається його протомовна назва — пашеки). Протилежна, вузька сторона нерухомо закріплена на підставці і загальному держаку. Залежно від розміру інструмента можна підібрати набір, на якому, за умовною висотою у співвідношенні звуків, іноді відтворюють навіть деякі мелодійні фрази. На практиці користуються здебільшого п'ятьма інструментами, причому автор вказує лише відносне висотне співвідношення звуків. Записуються темпле блоки на блоці до п'яти ниток.

Коли одновисотне звучання окремого темпле блока з набору в загальному ритмічному малюнку більш-менш тривале, партія їх може бути записана і на одній нитці з позначенням в дужках номера інструмента в наборі.

Грають дерев'яними паличками з гумовою головкою, дерев'яними молоточками або паличками від малого барабана. Способи гри — окремі удари в різних ритмічних комбінаціях або тремоло.

Поряд з описаними вище дерев'яними темпле блоками іноді зустрічаються набори черепахових панцерів під назвою *tartaruga* (іт.), *tortue* (фр.), *Schildkröte* (нім.), *turtle* (англ.), але звуки, які можна видобувати з них, — слабкіші й сухіші.

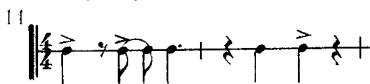
В партитурі партія темпле блоків міститься нижче партії дерев'яних коробочок.

КЛАВЕС

Р. Клавес
I. claves
Ф. claves
Н. Claves
A. claves

Клавес — дерев'яний ударний інструмент латиноамериканського походження. Складається з двох однакових товстих палісандрових (або з іншого твердого дерева) паличок. Одна з них кладеться на трохи увігнуту долоню, другою паличкою вдаряють по ній зверху. Заглибина долоні є натуральним резонатором. Звук клавеса точної висоти не має, але дещо подібний до високого звука ксилофона. Інструмент підкреслює постійний синкопований ритм в танцювальній музиці, що зветься *dople de claves* (ісп.) або *claves beat* (англ.).

БИЧ

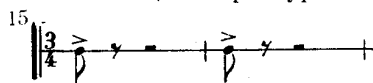
Р. Бич —
I. frusta —
Ф. fouet —
Н. Peitsche Ptsch.
A. whip —

Бич (пуга-хлопавка) — стародавній дерев'яний ударний інструмент, який використовувався музикантами-співаками замість плескання в долоні. Складається з двох довгих плоских дощечок з рукоятками на зовнішніх боках. З одного кінця дощечки з'єднані ремінним шарніром. Розводячи кінці дощечок і різко вдаряючи їх одна об одну, виконавець видобуває сухий різкий «хлопок», що звучить, ніби клацання (цьвокання) батога.

В джазі використовується більш спрощений варіант бича — дощечка з держакон, до якого пружиною для стискання прикріплено меншу дощечку.

Записується бич на нитці, в партитурі — нижче партії клавеса.

ЩЕЛЕПА

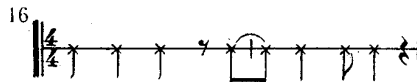
Р. Челюсть
I. quijada
Ф. quijada
Н. Quijada
A. jaw-bone

Щелепа — ударний інструмент латиноамериканського походження. Являє собою натуральну щелепу великої трав'яної тварини, часті-

ше осла. Грають на ній, як і на гуїро (див.), іноді поцокують, вдаряючи одну об одну. Використовують в основному в естрадних ансамблях або оркестрах, рідше — в симфонічних оркестрах.

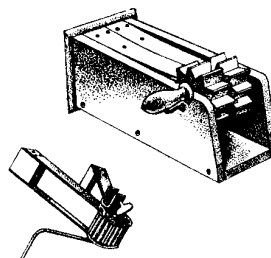
Партія щелепи записується на нитці і міститься в партитурі під партією бича.

РАГАНЕЛЛА
(тріскачка)

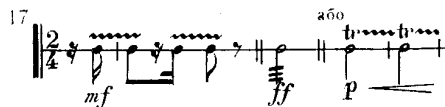
Р. Раганелла **Rag.**
(трещотка)

I. raganella **Rag.**
Ф. crécelle **Créc.**
Н. Ratsche —
A. rattle —

Раганелла (тріскачка) — стародавній обрядовий ударний інструмент Північної Африки, Південно-Східної Азії та народів узбережжя Середземного моря. В симфонічному оркестрі з'являється у XVIII ст. Різновидів раганелли багато, але основний її вид — це дерев'яне зубчасте колесо, яке вільно обертають вручну в дерев'яному ж футлярі. В одній із стінок футляра закріплено дерев'яну або металеву пластинку, за яку чіпляються зубці колеса. Пластинка дає характерний сухий тріск. Сила звука залежить від величини зубців, пружності пластинки та швидкості обертання колеса.

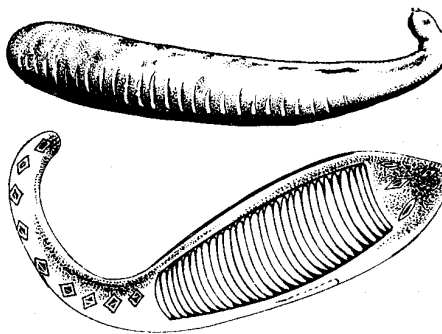
Партія раганелли записується на нитці, в партитурі — нижче партії щелепи.

ГУІРО
(гарбузова тертушка)

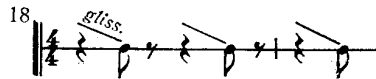
Р. Гуиро
I. guiro
Ф. guiro
Н. Guiro
A. guiro

Гуїро (гарбузова тертушка) — ударний інструмент латиноамериканського походження. Виготовляється з подовженого добре висохлого й порожнистого гарбуза, поверхня якого досить тверда і гладенька. На ній з од-

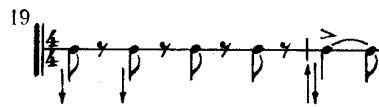
ного боку зроблено поперечні зарубки, а внизу залишено резонаторний отвір. Грають на інструменті, тручи (різко проводячи) гранчастою паличкою по зарубках в обох напрямках.

Використовується для підкреслення ритму.

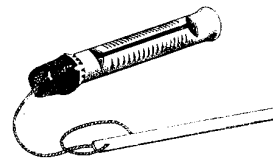
Для показу напрямку руху палички доцільно виставляти в партії гуїро штрихи — ↓ ↑ (вниз, вгору) та нотними знаками відмічати тривалість звучання.

До складу симфонічного оркестру гуїро вперше ввів І. Стравінський у «Весні священній».

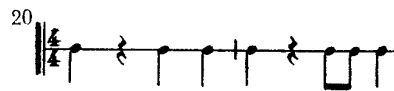

РЕКО-РЕКО

Р. Реко-реко	Реко
І. гесо-гесо	Ресо
Ф. гесо-гесо	Ресо
Н. Ресо-гесо	Ресо
А. гесо-гесо	Ресо

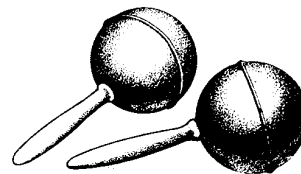

Реко-реко — ударний інструмент, різновид гуїро. Виготовляється з товстої бамбукової трубки, на поверхні якої з одного боку нанесено поперечні зарубки. Прийом гри такий же, як на гуїро, але звук трохи сухіший. Застосовується для підкреслення ритму в танцювальній музиці Латинської Америки (румби, самби, ча-ча-ча тощо). Нотується на нитці і займає в партитурі місце гуїро або під ним.

МАРАКАС(-И)

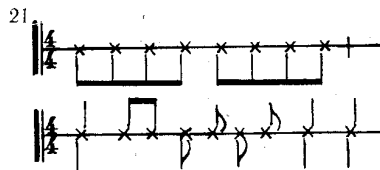
Р. Маракас(-ы)	Мар.
І. мараса(-s)	Мар.
Ф. maraca(-s)	Мар.
Н. Maraca(-sen)	Мар.
А. maraca(-s)	Мар.

М а р а к а с — ударний інструмент латиноамериканського походження. Виготовляється з висушеного порожнистого кокосового горіха, всередину якого засипано дрібні камінці та зерна оливок. Насаджується го-

ріх на дерев'яне держальце. Сучасні маракаси виготовляються з тонкостінних дерев'яних, пластмасових або металевих порожнистих куль, всередину яких засипано сухий горох або шріт. Грають в оркестрі, як правило, двома маракасами, тримаючи їх за держальця в обох руках і ритмічно струшуючи разом або поперемінно. Характер звука — глухуватий, шиплячий.

Записується партія маракасів на нитці хрестиками з відповідним ритмічним групуванням. В партитурі займає місце нижче партій гуїро, реко-реко або раганелли.

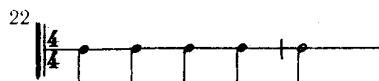
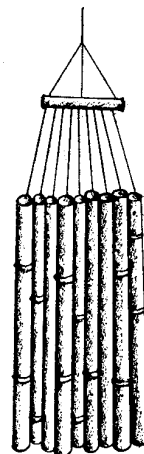

Напрямок штилю вказує на перемінність використання інструментів (по одному або разом обидва).

БАМБУЗИ

Р. Бамбузи	Бамб.
I. tubi di bambu	T. di bambu
Ф. tubes de bambou	T. de bambou
Н. Bambusröhre	B. mbsröhre
A. bambooripes	B. amboo-pip.

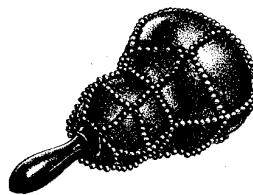
Бамбузи — ударний інструмент японського походження. Являє собою кільканадцять добре висушених бамбукових трубок, вільно підвішених на шнурках на перекладинці. Грають на них, струшуючи всю в'язку, а також проводячи або вдаряючи по них долонями чи паличкою. Партія бамбузи записується на нитці нижче партії маракасів.

КАБАЦА

Р. Кабаца
I. cabasa
Ф. cabaza
Н. Cabaza
A. cabasa, cabaca

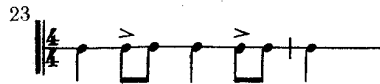
К а б а ц а (гарбузова торохтілка) — народний латиноамериканський інструмент. Виготовляється з добре висушеного грушоподібного не-

великого гарбуза, зовні обплетеного сіткою з намистин в такий спосіб, щоб гарбуз вільно обертався в цій сітці. Тримать кабацу за дерев'яне

держальце правою рукою, а лівою охоплюють гарбуз, утримуючи сітку намістин. Обертаючись у сітці, гарбуз видає м'яке шарудіння.

Записується кабаца на нитці нижче партії бамбузі, в симфонічних оркестрах використовується нечасто.

В народних ансамблях зустрічаються й інші види торохтілок: яванська (рос. погременушка яванская; іт., англ. anklung; фр. anklung java-pais; нім. Gittergassel), наповнена піском (рос. погременушка, наповнена піском; іт. polverino; фр., англ. sandbox; нім. Sandrassel) та з плетеною коробкою (рос. погременушка с плетеной коробкой; іт. coretta; фр. sonnaile de vannerie; нім. Korbrassel; англ. basket rattle). Вони мають місцеве значення і, за винятком яванської торохтілки, в симфонічних оркестрах не використовуються.

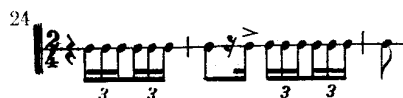
ЧОКОЛО (ТУБО)

Р. Чоколо; Тубо	— —
I. chocallo; tubo sonoro	Чос.; Tubo (son.)
Ф. chocolo; tubo	Чос.; Tubo
Н. Chocolo; Tubo	Чос.; Tubo
A. chocolo; tubo	Чос.; Tubo

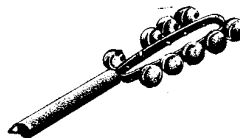
Чоколо (тубо) — бразильський народний ударний інструмент, відомий під двома назвами. Виготовляється з товстої бамбукової трубки, всередину якої насипано дрібні камінці й черепашки. Застосовується головним чином в естрадних оркестрах, іноді разом з кабацею. Сучасне чоколо являє собою металеву трубку з вишневими кісточками, камінцями або шротом всередині. Одним з його різновидів є бразильська торохтілка (рос. бразильская погременушка; іт. tubo sonoro di bambu; фр. bambou brésilien; нім. Bambusschüttelrohr; англ. bamboo brasilene, bamboo shaker).

Партія чоколо записується на нитці і міститься в партитурі нижче партії кабаці.

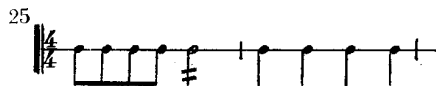
БУБОНЦІ (БАЛАБОНЧИКИ)

Р. Бубенцы, бубенчики	Б-ки
I. sonagli	S-gli
Ф. grelots	Grlots
Н. Schellen (geläute)	Schel.
A. slegh-bells	Sl.-bells

Бубонці (балабончики) — стародавній ударний інструмент, що побутує у різних народів як приналежність культових відправ або як прикраса одягу танцюристів, скоморохів тощо, а також збуї поштових коней та інших тварин. Бубонці мають вигляд невеликих порожнистих металевих (частіше латунних) кульок з хрестоподібним прорізом на передній частині. Всередину вкладено два-три круглих камінці або шротинки. Бубонці нанизуються на металевий чи дерев'яний стрижень з держальцем, іноді — на шкіряний браслет. Граючи, струшують інструмент, який приємно подзвякує. Звук його не дуже голосний.

Партія бубонців записується на нитці, в партитурі — нижче чоколо.

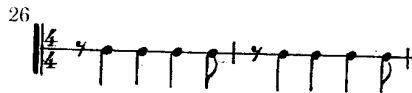
Як різновид оркестрових бубонців зустрічається ще зв'язка, тобто шкіряна стрічка або браслет, на яких нанизано бубонці (іт. sonagliera, фр. collier de grelots, нім. Schellenband, англ. wrist bells). Таку стрічку вішають на шию головного коня в трійці, а браслет з бубонцями (занг) надівають на ноги індійські танцюристи, акомпануючи собі під час танцю.

БУНЧУК

Р. Бунчук	—
І. padiglione cinese	Padgl. cin.
Ф. pavillon chinois	Pavil. chin.
Н. Schellenbaum	Schnbaum.
А. turkish crescent (bell-tree)	Turk. crescent (Bell-tree)

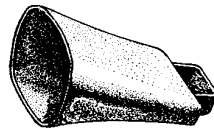
Бунчук — ударний інструмент турецького походження. Найбільш поширений у військових духових оркестрах. Зовні бунчук являє собою велике держално, прикрашене зверху півмісяцем і султаном з кінського волосу. На держалні закріплено два конусоподібних вінці і поперечну планку з дзвіночками, балабончиками й китицями (султанами). Виконавець різким рухом вниз і вгору струшує дзвіночки й балабончики, підкреслюючи таким чином сильну долю такту або відповідний ритм твору.

Партія бунчука записується на нитці нижче партії бубонців.

ТРОНКА (КАУ БЕЛЛ)
(альпійський, або коров'ячий дзвін)

Р. Колоколец	К-лец
(кау-белл)	(К-белл)
І. campanaccio	Cam-p-o
(cow bell)	(Cow bell)
Ф. cloche de vache	Cloch. de vache
Н. Kuhglocke	Kuhgl.
А. cow bell(-s)	Cow bell(-s)

Тронка (альпійський, або коров'ячий дзвін) — ударний інструмент, найбільш відомий під англійською назвою «кау-белл» (cow bell). У найпростішому варіанті це звичайна коров'яча або овеча тронка, яка має вигляд подовженого, трохи пласкуватого металевого розтруба з боталом усередині. Сучасна оркестрова тронка виготовляється з латуні. За формою вона така сама, але вже без ботала.

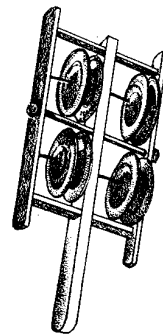
Грають на ній паличкою від малого барабана. Використовують одну або кілька тронок, різних за відносною висотою звука, і записують на одній або кількох нитках (блок з ниток), умовно позначаючи відносну висоту як сопрано, альт, тенор, залежно від кількості інструментів.

В партитурі партія тронки міститься нижче партії бунчука.

27

ПАНДЕЙРА

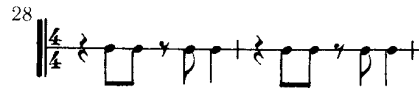
Р. Пандейра	Панд.
І. pandereta brasileira	Pandereta
Ф. pandereta brésilienne	Pandereta
Н. Stabpandereta	Stbpdnr.
А. pandereta brasileira	Pandereta

Пандейра — бразильський ударний інструмент. На відміну від відомого бубна-тамбурина без шкіри, вона має чотирикутну дерев'яну рамку з дерев'яною планкою посередині, яка переходить у держальце. Між планкою і бічними сторонами рамки вільно нанизано на металевих прутах чотири або вісім пар латунних тарілочок-брязкалець. Пандейру тримають правою рукою в такий спосіб, щоб всі брязкальця лежали з одного боку.

Далі, вдаряючи правою рукою об долоню лівої, струшують інструмент, видобуваючи дзвякання. Застосовується для підкреслення ритму твору.

Партія пандейри записується на нитці, в партитурі — нижче партії тронки.

САФАІЛЬ, АБО САПАЙ

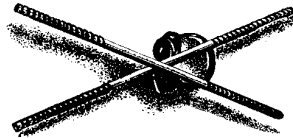
Р. Сафайль
(сапай)

I. safaille

Ф. safayl

Н. Safajil

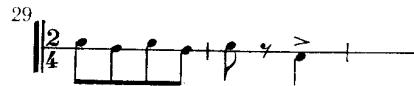
A. safail

Сафаїль, або сапай — узбецький народний ударний інструмент. Це своєрідна торохтілка у вигляді двох дерев'яних палок довжиною до 40 см. На них вільно прикріплено одно або два великих металевих кільця з нанизаними на них маленькими колечками. Звук — дзвякаючий, дзвінкий.

Засоби гри такі: 1) ритмічне струшування інструмента; 2) удари великим пальцем по паличках; 3) удари паличок об плече виконавця з одночасним рухом руки вперед.

Записується партія сафаїля на нитці, в партитурі — нижче партії пандейри.

БУБОН

Р. Бубен

I. tamburino

Ф. tambour de Basque

Н. Tamburin

A. tambourine

Буб.

T-no

Tamb. de B.

Tmbrn.

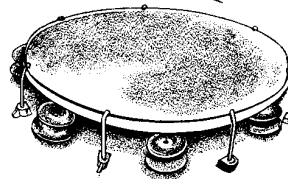
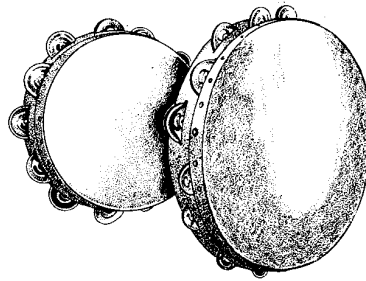
Tamb-ne

Бубон — дуже поширений ударний інструмент у вигляді обруча, на який з одного боку натягнуто шкіру. У прорізах обруча вставлено малі металеві тарілочки — брязкальця. Відомий з давніх часів.

Прийоми гри: удари долонею по обручу або по шкірі, а також тремоло.

Способи виконання тремоло:

1. Швидкі навперемінні удари двох пальців по обідку (ит. *con le dita*; фр. *avec les doigts*; нім. *mit Finger*; англ. *with fingers*).

2. Трясіння всього інструмента (іт. scuotere, agitare; фр. secouer, agiter; нім. schütteln; англ. to shake).

3. Проведення великим пальцем (зволоженим або натертим живицею) по шкірі (іт. sfregare con le pollice; фр. frotter avec le pouce; нім. reiben mit große Finger; англ. to run with a thumb).

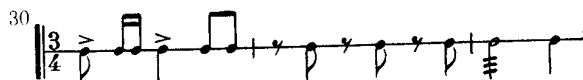
Найчастіше тремоло позначається в нотах загальновідомим знаком

 . Пояснення щодо способу виконання цього прийому гри додаються лише в тих випадках, коли автор бажає уточнити характер звуковидобування. Є ще позначення удару по обідку хрестиком над нотою (), а по шкірі — ноликом (). Зустрічається й уточнення — sull'cerchio (іт.— по обідку).

Використовується в різних ансамблях і оркестрах (народних і професійних всіх видів) і як окремий акомпануючий інструмент, наприклад, у танцях.

Записується на нитці нотними знаками відповідної тривалості: удари по шкірі — штилями вниз, по обідку — штилями вгору.

Партія бубна в партитурі міститься під партією сафаїля.

ТАМБУРИН
(без брязкалець)

Р. Тамбурин
(без тарелочек)

I. tamburello (senza sonagli)
(tamburo à cornice)

Ф. tambour sur/de cadre

Н. Rahmentrommel

A. frame drum

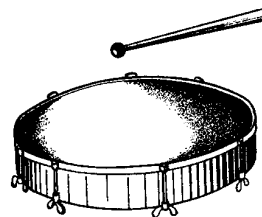
Тамб.

T-rello
(T-ro à corn.)

Tamb. sur c.

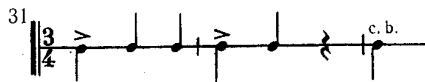
Rahm. trml.

Frame drum

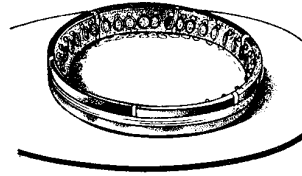
Тамбурин (без брязкалець) — ударний інструмент, який іноді зветься ручним барабаном. Грають на ньому долонями або дерев'яною паличкою з невеликою кулькою на кінці. Звук від удару долонею по шкірі в середині інструмента дещо глухий, ближче до обідка — більш дзвінкий, резонуючий, від удару паличкою — гострий. Удари долонею в середину інструмента позначаються в запису штилем вниз, ближче до обідка — штилем вгору. Удари паличкою позначаються с. б., а нотні знаки — штилями вниз.

Партія тамбурина записується на нитці, в партитурі — нижче партії бубна.

ДОЙРА (східний бубон)

Р. Дойра
І. doira
Ф. douga
Н. Doira
А. doira

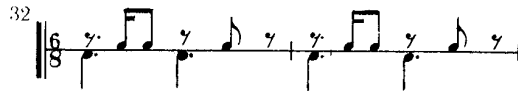
До й р а — середньоазіатський (узбецький, таджицький, уйгурський) та азербайджанський народний ударний інструмент у вигляді великого бубна (до 40—50 см у діаметрі). Дерев'яний обід дойри з одного боку затягнутий шкірою і не має прорізів. Роль брязкалець виконує велика кількість малих металевих кілець, навішаних на обруч всередині інструмента.

Під час гри дойру тримають трохи вище голови, видобуваючи звук ударами пальців обох рук, стиснутими пальцями руки та долонею або особливим клацаючим ударом безіменного пальця. В залежності від місця удару звук дойри має різний тембр — сухий і гострий (ближче до обідка) або більш соковитий (ближче до середини інструмента).

Удар біля обідка записується нотою штилем вгору, по середині шкіри — штилем вниз.

На дойрі можна виконувати найскладніші ритмічні малюнки. Часто її використовують як сольний і акомпануючий інструмент.

Партія дойри записується на нитці, в партитурі — нижче партії бубна (або тамбурина) чи замість них.

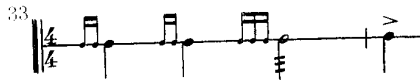
МАЛИЙ БАРАБАН

Р. Малый барабан	М. бар.
І. tamburo	T-ro
Ф. tambour	Tamb.
Н. Kleine Trommel	Kl. Trml.
А. side drum	S. drum (S.D.)

Ма л и й б а р а б а н — невеликий ударний інструмент у вигляді плоского циліндра, затягнутого з обох боків шкірою. Вперек однієї з шкір натягнуто струни, завдяки чому звук від удару по шкірі трохи тріскучий, деренчливий. Грають на малому барабані двома дерев'яними паличками. Прийоми гри: простий удар, подвійний та дріб. Малий барабан допомагає підкреслити чіткість і гостроту ритму музичного твору. Використовується в ансамблях і оркестрах різних видів і складів, військових частинах і піонерських загонах.

Записується партія малого барабана на нитці нотними знаками відповідної тривалості, в партитурі міститься над партією тімплініто або нижче партії дойри.

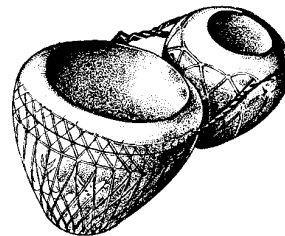
Малий барабан має кілька різновидів, які відрізняються від основного тільки розміром:

1. Малий барабан пікколо. Має високий і різкий звук.
2. Малий барабан сопрано. Найбільш поширений, середньої теситури, з сухим різким звуком.
3. Малий барабан альтовий. Звук трохи нижчий, глибокий, дуже різкий та сильний. До цього виду відноситься і військовий барабан.
4. Малий барабан теноровий. Звук низький, менш різкий, глухуватий.

Для видобування глухого звука застосовують спеціальний пристрій — сурдину — або просто накривають шкіру м'якою тканиною. Такий прийом позначається словом *coperto* (іт.), *voile* (фр.), *bedeckt* (нім.), *muffled* (англ.). Зняття тканини позначається так: *apperto* (іт.), *ouvert* (фр.), *ohne Dämpfer* (нім.), *open* (англ.). Крім того, для видобування глухого звука на малому барабані можна відпустити спеціальним важельком натягнені струни, в результаті чого вони не торкатимуться шкіри.

ТІМПЛІНІТО (азіатські, або кавказькі литаври)

- Р.** Тимприпито Тимпл.
І. *timplipito* Timpl.
Ф. *timplipito* Timpl.
Н. *Timplipito* Timpl.
А. *timplipito* Timpl.

Тімплініто (азіатські, або кавказькі литаври) — стародавній ударний інструмент походженням з Близького Сходу та Закавказзя. Це два череп'яних горщики у вигляді казанків, з дірочками в денцях. Верхня частина їх затягнута козиною шкірою або бичачим міхуром. Шкіра натягується шкіряними ремінцями, які обплітають, а також тісно з'єднують обидва горщики між собою. Висота горщиків — 22 см, окружність більшого з них — 80 см, меншого — 50 см.

Грають на них двома дерев'яними паличками з кулькою на кінці. Різновисотність звука відносна (без визначеної висоти), але може бути до квінтового співвідношення. Залежить це від розміру горщиків та ступеня натягнення шкіри.

Нотується партія тімплініто на нитці, в партитурі — нижче партії малого барабана. Звуки більшого інструмента записуються штилями вниз,

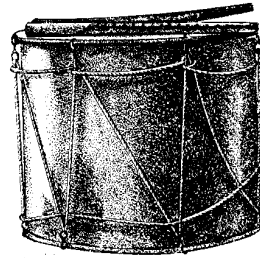
меншого — штилями вгору. Прийоми гри такі самі, як на малому барабані.

ДОЛІ
(східний барабан)

Р. Доли
І. doli; dholi
Ф. dhōli
Н. Dholi
А. dholi

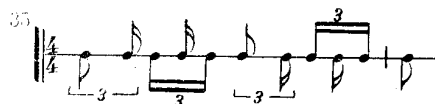
Доли — стародавній східний барабан, поширений на Близькому Сході та Кавказі. Корпус зроблено з видовбаного стовбура дерева, з обох боків затягнутого шкірою (висота 25—30 см, діаметр — 35—40 см). Грають на долі пальцями, долонею, а іноді — дерев'яними паличками з потовщеними і трохи вигнутими кінцями.

Спосіб гри: якщо інструмент висить на паску на шиї виконавця, то по ньому вдаряють з обох боків, коли ж долі затиснений між його ліктем і тулубом — то з одного боку.

На практиці, як правило, використовується один або два спаровані інструменти різної величини, з'єднані своїми основами і повішені на шию виконавця — більший для правої руки (гра паличкою), менший — для лівої (гра пальцями).

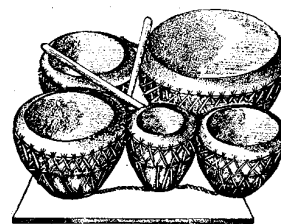
Записується долі на нитці, під партією тімплініто, штилями в різні боки.

НАГАРА (-И)
(східні литаври)

Р. Нагара(-ы) —
І. naccherone(-ni) Nacch.
Ф. nacaire(-s) Nac.
Н. Nagara(-es) Ngr.
А. nacer(-s) —

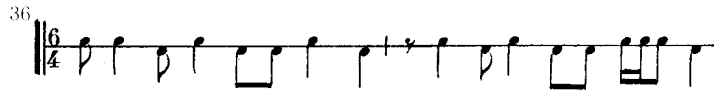
Нагара — один з видів східних литавр типу тімплініто, але трохи більшого розміру та висоти, з більш округлою формою горщиків. Прийоми гри такі ж, як і на тімплініто. Перед виконанням шкіра нагари трохи підігрівається, щоб звук був більш різкий і сухий. Відносна різниця у звучанні досягає кварта.

4*

23

Записується партія нагари нотними головками з штилями вниз, під ниткою для великого інструмента і над ниткою — для меншого; в партитурі — нижче партії долі.

БОНГИ

Р. Бонги	—
I. bongos	—
Ф. bongos	—
Н. Bongo-Trommel	Bongo-Tr.
A. bongo drum	Bongo dr.

Бонги — ударний інструмент латиноамериканського походження. Являє собою два міцно з'єднаних однобічних барабанчики різного діаметру і однакової висоти, трохи подібні до барила. Верхня частина бонгів має натягнену шкіру, яка або закріплюється нерухомо, або натяг її регулюється гвинтом всередині корпусу. Звук меншого бонга відносно вищий від звука більшого в межах терції. Крім того, залежно від місця удару (біля краю чи в середині) відносна висота звука на одному інструменті може бути зміщеною десь у межах великої секунди чи навіть терції.

Грають на бонгах пальцями (іт. *con le dita*; фр. *avec les doigts*; нім. *mit Fingern*; англ. *with fingers*) або долонями (іт. *con le mani*; фр. *avec les mains*; нім. *mit Händen*; англ. *with hands*). Крім різних варіантів ритмічного малюнка, на цьому інструменті можна виконувати тремоло і трелі (двома пальцями) *піаніссімо*.

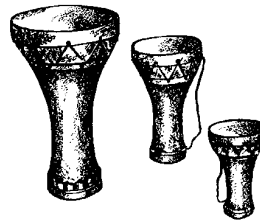
Удари паличками (іт. *colle bacchette*, скор. *c. b.*) — прийом, менш характерний для звуковидобування на цьому інструменті, але він дає можливість використовувати всі елементи барабанної техніки, крім одночасного удару палички по обідку і шкірі через відсутність виступаючого обідка.

Партія бонгів записується на двох спарованих нитках, причому більш високий звук кожного інструмента нотується над ниткою, а нижчий — під нею. Іноді, коли «мелодичний» малюнок віддається на розсуд виконавця, нотні головки записуються безпосередньо на нитці. В партитурі міститься нижче партії нагари.

ДАРАБУКА
(арабський барабан)

Р. Дарабука —
(арабський барабан)
І. darabukke Darab.
Ф. darbukka Darbuk.
Н. Darabuka Drbk.
А. darabuka Darab.

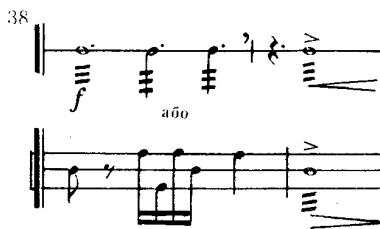

Д а р а б у к а, або арабський барабан — од-
нобічний ударний інструмент з глиняним корпу-
сом, який нагадує керамічну вазу (вузький знизу,
широкий зверху). Широка частина корпусу затянута шкірою, закріп-
леною шнуром. Грають руками (долонями) і пальцями, як на бонгах.

Від місця і способу удару залежить характер звука інструмента.
Натисненням на шкіру можна змінювати відносну висоту звука. Май-
стерні виконавці вміють дуже урізноманітнювати звучання інструмента,
досягаючи великої віртуозності.

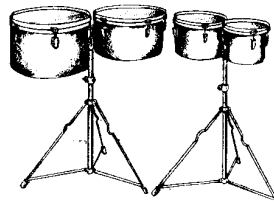
Дарабука буває різних розмірів, у відповідності з якими партія ін-
струмента записується на одній або кількох нитках (блоці ниток).

В партитурі міститься нижче партії бонгів.

ТІМБАЛЕС
(кубинські барабанчики)

Р. Тимбалес Тимб.
І. timbales Timb.
Ф. timbales Timb.
Н. Timbales Tmb.
А. timbales Timb.

Т і м б а л е с — кубинські барабанчики. До
Європи потрапили з кубинських ансамблів і
оркестрів через Північну Америку. Являють
собойо два мідних однобічних циліндричних барабанчики, з'єднані невели-
кою колодкою. Зверху на корпус накладається підобручник з натяг-
неною на нього козиною шкірою, сила натягу якої регулюється обручем
і стягувальними гвинтами. Грають на тимбалес дерев'яними паличками
без головок або паличками від малого барабана, іноді — пальцями.

Основні способи гри:

1. Удар паличкою в середину шкіри ();

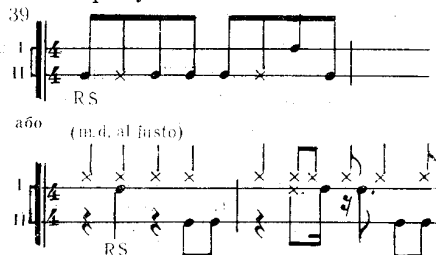
2. Удар паличкою по обідку й одночасно по краю шкіри. Записується нотною головкою з позначкою (англ. rim shot);

3. Удар рукою по шкірі з одночасним дотиком паличкою обідка і краю шкіри ();

4. Удар паличкою по корпусу інструмента одночасно на обох барабанчиках (іт. *al fusto*; англ. *on shell*).

Техніка гри така ж, як і на малому барабані або том-томах.

Записується партія тімбалес на двох спарених нитках, в партитурі — нижче партії бонгів або дарабуки.

Часто плутають відкриті одношкірні том-томи, бонги та тімбалес. Ці інструменти справді дещо схожі, але різниця між ними суттєва. Досить назвати їх основні характеристики:

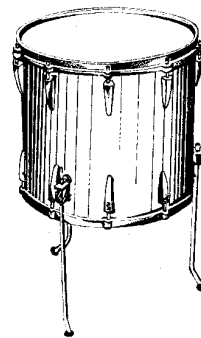
том-том — дерев'яний корпус, шкіра теляча, товстіша, обруч виступає над шкірою;

бонги — дерев'яний корпус, шкіра козина, тонко вичинена, обруч нижче шкіри;

тімбалес — металевий корпус, шкіра козина, тонко вичинена, обруч виступає над шкірою.

ТОМ-ТОМ (-И)

Р. Том-том(-ы)	Т- том(-ы)
І. tom-tom(-s)	T- tom(-s)
Ф. tom-tom(-s)	T- tom(-s)
Н. Tom-tom(-es)	T- tom(-es)
А. tom-tom(-s)	T- tom(-s)

Том-том — ударний інструмент китайського походження. Оригінальний китайський том-том має дерев'яний корпус, подібний до барила, висотою 10—12 см. З обох боків його натягнуто шкірою, закріпленою наглухо гвіздками, які одночасно є й прикрасою. Має три різновиди: великий, середній і малий. Звук великого том-тома — низький, соковитий, густий; середнього — глухуватий за тембром, дещо нижчий від малого том-тома; звук малого — високий, гострий і яскравий. Грають на них дерев'яними паличками від малого барабана або від литавр з невеликими твердими головками.

Сучасні том-томи значно відрізняються від китайських і схожі на малий барабан. Сила натягу шкіри регулюється гвинтами.

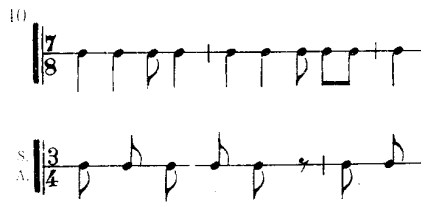
Мають вісім різновидів в залежності від розміру корпусу.

Пікколо, сопрановий і альтовий — одношкірні; альтовий, теноровий I і теноровий II — двошкірні. Ці інструменти кріпляться на великому барабані.

Баритоновий, басовий і контрабасовий — двошкірні. Вони ставляться на ніжках, вмонтованих в корпус.

Найчастіше використовуються три або чотири том-томи, які доручаються одному виконавцеві.

Партія том-томів записується на нитці, коли інструментів один або два.

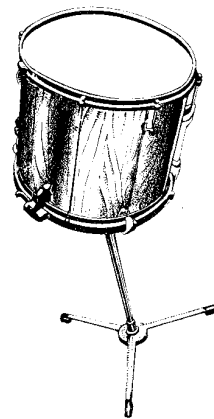
Якщо ж інструментів три або більше — партію пишуть на блоці з ниток (для кожного том-тома — окрема нитка).

Паузи й розмір виставляються один раз на середині блоку ниток. В партитурі міститься нижче партії тімбалес.

ЦИЛІНДРИЧНИЙ (ФРАНЦУЗЬКИЙ) БАРАБАН

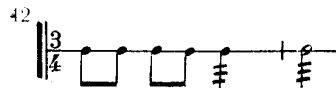
Р. Цилиндрический барабан	Цил. бар. (французский) барабан
I. cassa rulante	Cassa rul. (tamburo rulante)
Ф. caisse roulante	Caisse roul.
Н. Wirbeltrommel	Wirb. Trml.
А. tenor drum	Ten. drum

Циліндричний (французький) барабан є різновидом звичайного барабана. Назву «французький» дістав у XVI ст. В Росії відомий з часів Петра I як військовий інструмент. Сучасний циліндричний барабан має дерев'яний корпус висотою 60 см з діаметром 36 см, закритий з обох боків натягнутою на підбручники телячою шкірою, закріпленою обручами. Ступінь

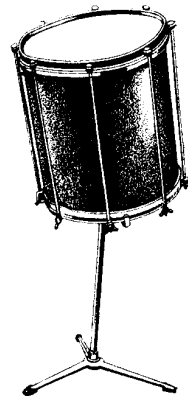
натягу шкіри раніше регулювався вірьовками, в сучасному інструменті — металевими стрижнями з гвинтами. Іноді по верху нижньої шкіри впоперек кріпляться двожильні струни, але присутність їх не обов'язкова і не характерна для цього виду барабана. Грають на ньому дерев'яними паличками від малого барабана. Прийоми гри — як на малому барабані.

Звук циліндричного барабана дещо глухий, низький, похмурий, зловісний. Партія його записується на нитці, в партитурі — нижче партії том-томів.

ПРОВАНСАЛЬСЬКИЙ БАРАБАН (ТАМБУРИН)

Р. Провансальський барабан (тамбурин)	Пров. бар.
I. tamburo provenzale	T-go pr.
Ф. tambourin provençal	Tmbn. pr.
Н. Provenzalische Trommel	Pr. Trml.
A. tabor	—

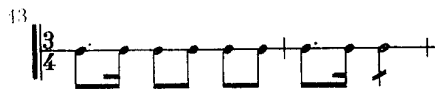

Провансальський барабан (тамбурин) — ударний інструмент з родини барабанів. Оригінальний вид найбільш поширений в Провансі і серед басків як народний інструмент, що часто звучить разом з дудкою або флейтою. Грають на ньому однією дерев'яною паличкою з кістяною головкою. На вигляд він значно вищий і вужчий у порівнянні зі звичайним малим барабаном.

Сучасний інструмент має корпус висотою 70 см і діаметром 30—35 см, затягнутий з обох боків шкірою. Іноді впоперек верхньої шкіри натягнуто струну або жгут.

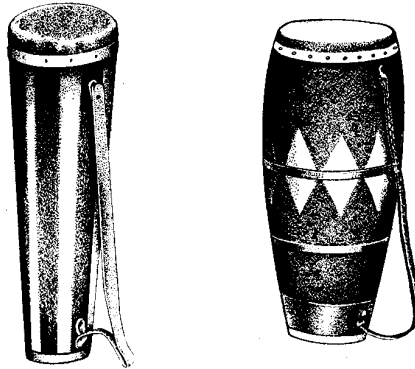
Грають на ньому дерев'яними паличками від малого барабана, прийоми гри — ті самі. Звук своєрідний, низький.

Записується партія провансальського барабана на нитці, в партитурі — нижче партії циліндричного барабана.

КОНГА (ТУМБА)

Р. Конга (тумба)
І. conga (tumba)
Ф. conga (tumba)
Н. Conga (Tumba) Trommel
А. Conga drum

Конга (тумба) — ударний інструмент афроамериканського походження, відомий під двома назвами. Споріднений з бонгами, але більшого розміру. На дерев'яному корпусі циліндрично-конічної або подовженої форми наглухо кріпиться обручем і гвіздками з широкими «шляпками» осляча шкіра. На сучасних видах обручі стягуються гвинтами, що регулюють ступінь натягу шкіри.

Грають на цьому інструменті в основному руками — пальцями і долонями; сила і способи ударів можуть бути різними. Характер виконання залежить здебільшого від таланту музиканта. Менш типовим є прийом гри паличками від малого барабана або литавр. Звук, видобутий ними, не такий багатий, як при грі руками.

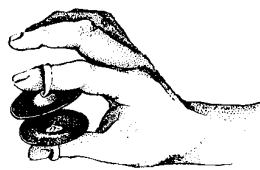
Позначення гри руками — *con le mani* (іт.), *avec les mains* (фр.), *mit Händen* (нім.), *with hands* (англ.); гри паличками — *colle bacchette*, скор. *c. b.* (іст.), *avec les baguettes*, скор. *avec les bag.* (фр.), *mit Schlegeln*, скор. *mit Schl.* (нім.), *with sticks*, скор. *w. st.* (англ.).

Записується партія конги (тумби) на нитках, в партитурі — нижче партії провансальського барабана.

НАПАЛЬЦЬОВІ ТАРІЛОЧКИ

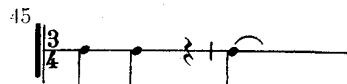
Р. Напальцевые тарелочки **Нап. тар.**
І. cimbolini **Cimb-ni**
Ф. cymbales digitales **Cymb. dig.**
Н. Fingerzimbeln **Fingrzymbeln.**
А. finger cymbals **Fing. cymb.**

Напальцьові тарілочки — варіант античних, помпейських тарілочок (кроталіїв). Це спрощений вид маленьких металевих тарілочок діаметром 4—8 см, які надіваються за допомогою ремінців на великий і вказівний пальці рук. Грають, вдаряючи краями одну об одну. Використовуються частіше в джазі та естрадних оркестрах для підкріп-

лення ритму, але можуть бути застосовані і в інших оркестрах. Звук високий, дзвінкий.

Записуються на нитці, в партитурі нотуються після партії конги (тумби).

КРОТАЛІІ
(помпейські тарілочки)

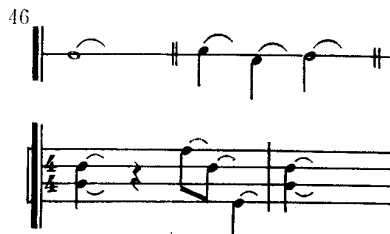
- Р.** Кроталии —
- (помпейские тарелочки)
- I.** crotali —
- Ф.** crotales —
- Н.** antike Zimbeln Ant. Zmbln.
- A.** crotales —

К р о т а л і і (античні, помпейські тарілочки) — стародавній ударний інструмент, відомий ще з античних часів. Використовувались танцюристками як кастаньети. До симфонічного оркестру вперше введені Г. Берліозом.

Це маленькі, срібні або латунні, тарілочки діаметром 6—15 см, вільно насаджені на гвіздках на окремій підставці. Грають на них металевою паличкою від трикутника.

Звук кроталіїв дуже високий, чистий, яскравий, відчутної (відносно) висоти, дещо подібний до дзвіночків. Тарілочки можуть бути підбрані за хроматичною гамою в четвертій октаві, але це практично дуже важко, тому партія кроталіїв записується найчастіше на нитці або на комбінації (блоці) ниток відповідно до кількості тарілочок. Партія кроталіїв в партитурі міститься під партією напальцьових тарілочок або замість неї.

ТАРІЛКИ КИТАЙСЬКІ

- Р.** Тарелки китайские Тар. кит.
- I.** piatti cinesi P-tti cin.
- Ф.** cymbales chinoises Сymb. chin.
- Н.** chinesisches Becken chin. Bckn.
- A.** chinese cymbals Chin. cymb.

Т а р і л к и к и т а й с ь к і — ударний інструмент, що походить з Китаю. Один з різновидів родини тарілок, який зовні і за звучанням дещо відрізняється від найбільш поширених турецьких тарілок. Мають вели-

30

кий розмір (діаметром — від 30 до 60 см). Край тарілки загнутий вгору, чашечка його — висока, фігурна (за неї виконавець тримає інструмент). Звук китайських тарілок більш низький, тягучий, з тривалішою шумовою хвилею; дещо нагадує звук гонга.

Прийоми і спосіб гри звичайні, як на всіх тарілках. Використовуються найчастіше в духових оркестрах, рідше — в симфонічних.

Партія китайських тарілок записується на нитці, в партитурі — нижче партії кроталіїв.

ТАРІЛКИ МАЛІ

Р. Тарелки малые	Тар. мал.
I. piatti piccoli	P-tti pic.
Ф. petites cymbales	Pet. cymb.
Н. kleine Becken	kl. Bckn.
A. small cymbals	Sm. cymb.

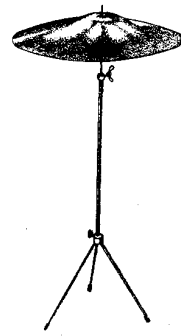
Тарілки малі — різновид звичайних тарілок, відрізняються від класичного виду меншими розмірами. Звук трохи вищий, але слабкіший.

Спосіб гри той же самий. Записується партія малих тарілок на нитці, в партитурі — нижче партії кроталіїв або китайських тарілок.

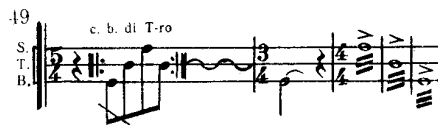
ТАРІЛКА ПІДВІСНА

Р. Тарелка подвесная	Тар. подв.
I. piatto(-ti) sospeso(-si)	P-tto(-ti) sosp.
Ф. cymbales suspendues	Cymb. susp.
Н. Becken freihängend	Bckn. freih.
A. suspended cymbals	susp. cymb.

Тарілка підвісна — це звичайна металева тарілка, середня за товщиною або тонка, підвішена ремінцем на спеціальному кронштейні або вільно закріплена на стойці. Використовуються, як правило, 3—4 тарілки, різні за розмірами й характером звучання: *soprano* (S), *tenore* (T) і *basso* (B) — мала, середня й велика. Широко розповсюджена в джазових і естрадних оркестрах (у складі ударної установки). Останнім часом використовується і в симфонічних оркестрах.

Записується на нитці або блоці ниток нотними головками, в партитурі — під партією малих тарілок штилями вниз.

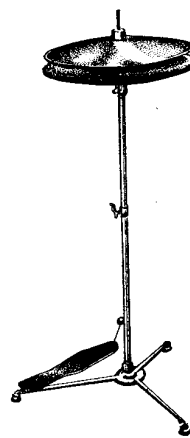
Розмір і паузи виставляються на середній нитці блоку або між двома нитками (2 тарілки) один раз.

Способи гри — окремі удари і тремоло: паличками від литавр, паличками з гумовою насадкою на кінцях, паличками від малого барабана, металевою паличкою, а також металевими мітелками (spazzole).

ЧАРЛЬСТОН, АБО ХАЙ-ХЕТ (педальна тарілка)

Р. Чарльстон, или хай-хет —
(педальная тарелка)

I. charleston	Charl.
Ф. hi-hat	H-h.
Н. Hi-hat	H-h.
A. hi-hat	H-h.

Чарльстон (педальна тарілка) — ударний інструмент, найбільш відомий під англійською назвою hi-hat (хай-хет). Сконструйований у 20-х роках нашого століття, є обов'язковим у комплекті ударної установки. Використовується також у симфонічних і камерних оркестрах. Складається з двох тарілок, розташованих горизонтально одна над одною. Нижню тарілку закріплено нерухомо на високій металевій трубці на спеціальному триножнику, верхня насаджена на металевий стрижень, пропущений крізь трубку і з'єднаний знизу з педаллю. Якщо натиснути ногою на педаль — верхня тарілка вдарає нижню.

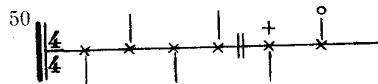
Для звуковидобування на чарльстоні потрібно:

1. Натиснути і після удару по тарілці відпустити педаль (відкрита тарілка) — звук буде довгий, вібруючий.

2. Натиснути на педаль і після удару притримати її (закрита тарілка) — звук буде гострий, відривчастий.

Крім того, на чарльстоні можна грати паличками від малого барабана, мітелками тощо, створюючи різні звукові ефекти. При цьому характер звучання залежатиме від того, чи педаль відкрита (it. pedale aperto), натиснута (it. pedale chiuso) або напіввідкрита (it. pedale mezzo aperto).

Записується чарльстон на нитці хрестиками: штилі вниз означають гру педаллю, штилі вгору — гру паличками. Крім того, є ще позначки: «o» над хрестиком — відкрита тарілка, «+» над хрестиком — закрыта. В партитурі партія чарльстона міститься під партією підвісної тарілки.

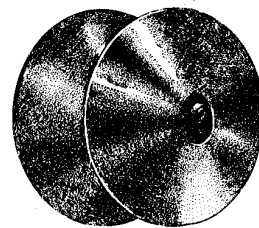
Якщо чарльстон входить до складу ударної установки, то його партія записується на п'ятилінійному нотному стані так:

ТАРІЛКИ РИТМІЧНІ

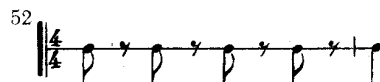
Р. Тарелки ритмические
I. piatti ritmici
Ф. cymbales rythmiques
Н. rhythmisches Becken
A. rhythm cymbals

Тар. ритм.
P-tti ritm.
Cymb. rythm.
Rhyth. Beckn.
rhythm cymb.

Тарілки ритмічні — ударний інструмент з родини тарілок, трохи меншого діаметра, ніж звичайні. Тримують їх в руках за невеликі держальця, закріплені в чашечках тарілок. Найбільш уживані в джазових та естрадних оркестрах, де підкреслюють ритмічний малюнок твору. Можуть бути використані і в симфонічному оркестрі.

Записується партія ритмічних тарілок на нитці, в партитурі — нижче партії чарльстона.

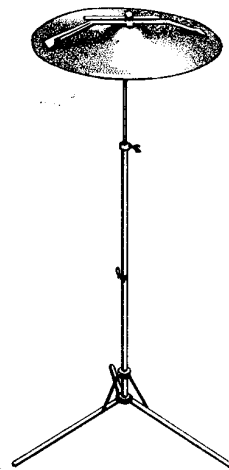

ТАРІЛКА З ЗАКЛЕПКАМИ (З ЛАНЦЮЖКОМ)

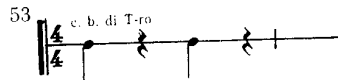
Р. Тарелка с заклепками (с цепочкой)
I. piatto chiodato
Ф. cymbales sur tiges
Н. Nitensbecken
A. sizzle cymbal

Тар. с закл.
P-tto chiod.
Cymb. s. tig.
Nitensbecken.
sizzle cymb.

Тарілка з заклепками (з ланцюжком) — різновид підвісної тарілки, яка відрізняється від неї тим, що має кілька просвердлених невеликих отворів з вільно вставленими в них заклепками. Коли по тарілці вдарити дерев'яною паличкою, то одержимо характерний шиплячий звук. Іноді, замість заклепок і отворів, на звичайну підвісну тарілку кріплять спеціальний пристрій або накладають зверху ланцюжок чи нанизані на шнур або жилку різні малі металеві предмети (гвіздки, гайки тощо), які, рухаючись, викликають шиплячий звук.

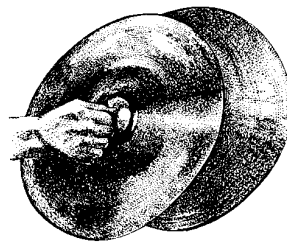

Найчастіше використовується в естрадних оркестрах. Записується на нитці, в партитурі — нижче партії ритмічних тарілок.

ТАРІЛКИ [ТУРЕЦЬКІ]

Р. Тарелки [турецкие] **Tar.**
I. piatti [turci] **P-tti**
Ф. cymbales [turques] **Cymb.**
Н. [türkisches] Becken **Beckn.**
A. [turkish] cymbals **Cymb.**

Т а р і л к и [турецькі] — стародавній ударний інструмент без визначеної висоти. В симфонічному оркестрі використовується з часів К. Глюка. З XIX ст. стає класичним ударним інструментом і входить до складу всіх видів оркестрів.

Турецькі тарілки вважаються найкращим і основним видом в родині тарілок. Звук їх — дзвінкий, голосний, дещо різкуватий. Його характер може змінюватись в залежності від способу звуковидобування, а сила — від ледь чутного піаніссімо до розкотистого, голосного і дзвінкого фортіссімо.

До комплекту входять дві тарілки, які виконавець тримає в руках за ремінці, кріплені в центрі (чашечці) тарілок.

Способи гри.

1. Основний — удар тарілок одна об одну правою зверху, лівою — знизу вгору навкісним, ковзаючим рухом. Звук буде соковитий, красивий, голосний, дзвінкий. В нотах такий прийом, як правило, ніяк не позначається або відмічається словом *ordinaio*, скор. *ord.* (іт.) після інших прийомів гри. Щоб одержати короткий, різкий звук, після удару виконавець повинен швидко приглушити звучання, притиснувши тарілки до грудей. Цей прийом позначається словом *secco* (іт.), тобто сухо.

2. Гра паличками від литавр, великого або малого барабанів, металеву паличкою від трикутника або особливою мітелкою з металевих дротиків дає можливість досягти великої кількості різноманітних звукових ефектів. Цей прийом позначається словами *colle bacchette*, скор. *c. b.* (іт.), *avec les baquettes*, скор. *avec les baq.* (фр.), *mit Schlegeln*, скор. *mit Schl.* (нім.), *with sticks*, скор. *w. st.* (англ.) з вказівкою, які саме палички використовуються.

3. Іноді застосовується своєрідний прийом гліссандо, який має чисто динамічне значення. Для цього тарілки тримають перед собою під кутом так, щоб край правої тарілки був ближчим до середини внутрішнього боку лівої. Далі різким рухом правої руки вгору проводять по лівій тарілці, в результаті чого видобувається ковзаючий, ніби політний звук, тобто динамічне гліссандо. В нотах позначається так:

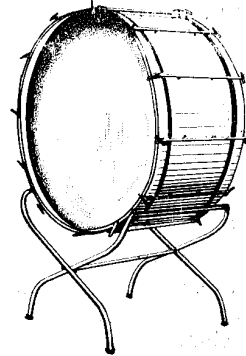

Записується партія тарілок на нитці нотними головками відповідної тривалості, в партитурі — вище партії великого барабана.

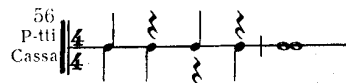
ВЕЛИКИЙ БАРАБАН

Р. Большой барабан	Б. бар.
I. cassa	Cassa
Ф. caisse grande	Caisse gr.
Н. große Trommel	gr. Trml.
A. bass drum	B. Drum (B.D.)

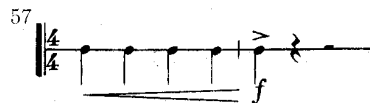

Великий барабан — найбільший ударний інструмент з родини барабанів з невизначеною, але відносно низькою висотою звука порівняно до споріднених із ним видів барабанів. Походить з Туреччини. Використовувався спочатку у військових оркестрах і мав ще одну назву — турецький (іт. tamburo turco, фр. tambour turc, нім. türkische Trommel, англ. turkish drum). Має вигляд широкого металевого циліндра, зтягнутого з обох боків телячою шкірою. Ступінь натягу шкіри регулюється металевим кільцем, до якого вона кріпиться, та спеціальними гвинтами. Ширина металевого корпусу до 45 см, майже вдвое менша за діаметр барабана.

Військовим барабаном користувались здебільшого на марші, а тому музикант вшав його на паску через плече. До нього прикріплювалась одна з двох металевих тарілок. Другу тарілку виконавець тримав у лівій руці за ремінець і грав одночасно на барабані й тарілках. Партія такого інструмента записувалась на одній нитці штилями в різні боки. Такий запис зберігся й досі в партитурах для духових оркестрів.

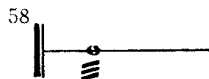

В симфонічних оркестрах великий барабан використовується окремо від тарілок і нотується на нитці нижче партії тарілок.

Грають на великому барабані дерев'яною калаталкою з повстяною головкою окремими ударами або тремоло, яке записується на нитці для

всіх ударних однаково і виконується двома калаталками або паличками від литавр.

У минулому тремоло іноді позначалося так: . Цей запис застарів і в партитурах сучасних творів не вживається.

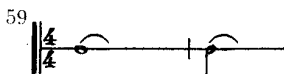
ТАМ-ТАМ МАЛИЙ

Р. Там-там малый Т-т. мал.
І. tam-tam piccolo Т-t. picc.
Ф. petites tam-tam pet. t-t.
Н. kleiner Tam-tam kl. T-t.
А. small tam-tam small t-t.

Т а м - т а м м а л и й — стародавній ударний інструмент з характерною особливістю звука. Зовні є варіантом великого там-тама, тільки меншого діаметра. Звук — відносно вищий.

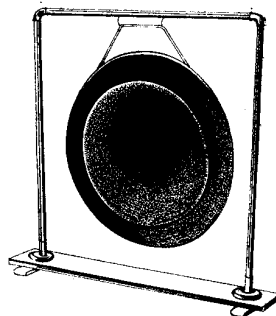
Способи гри і звуковидобування такі ж, як і на великому інструменті.

Записується на нитці, в партитурі — вище партії великого там-тама.

ТАМ-ТАМ

Р. Там-там Т-т.
І. tam-tam Т-t.
Ф. tam-tam Т-t.
Н. Tam-tam Т-t.
А. tam-tam Т-t.

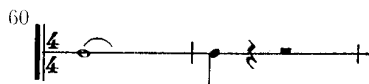
Т а м - т а м — стародавній ударний інструмент, що походить з Далекого Сходу, де використовувався як культовий. До складу симфонічного оркестру увійшов в кінці ХІХ ст. На вигляд це кований металевий диск із мідного сплаву, склад якого зберігається китайськими майстрами в таємниці. Край диска відігнутий, середина дещо опукла. Діаметр великого там-тама досягає 100—120 см, товщина 8—10 см.

Інструмент підвішується на товстій жильній струні або сиром'ятному ремінці до крюків стійкої дерев'яної або металевої рами.

Грають на ньому дерев'яною калаталкою, що має головку з кількох шарів вовняного фільтру або з повсті.

Звук там-тама низький, соковитий, глибокий, з широкою звуковою хвилею, яка після удару наростає, а потім поступово стихає. Це характерна ознака інструмента. Іноді, для одержання особливих звукових ефектів, користуються паличками від малого барабана або трикутника.

Записується партія там-тама на нитці, в партитурі — нижче партії великого барабана або малого там-тама.

ГОНГ [КИТАЙСЬКИЙ]

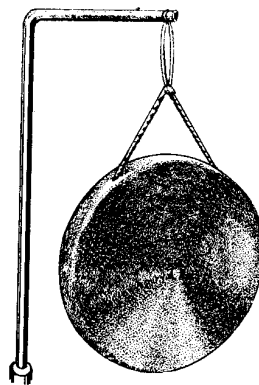
Р. Гонг [китайский] Гонг

I. gong —

Ф. gong —

Н. Gong —

A. gong —

Гонг [китайський] — стародавній культовий ударний інструмент Сходу. В симфонічному оркестрі з'явився в кінці XIX ст. Має вигляд металевого диска із загнутими під прямим кутом краями. Діаметр диска від 50 до 80 см, ширина країв — від 1,5 до 2,5 см. Тембр звука залежить від матеріалу інструмента (складу мідного сплаву), а відносна висота його — від розміру (чим менший інструмент, тим вищий звук).

В оркестрі можливе використання кількох різних за розміром і висотою звука гонгів. Грають на них калаталкою з повстяною головкою.

Записується партія гонга на нитці (або блоці ниток, якщо інструментів кілька), в партитурі — нижче партії там-тама.

ГОНГ ЯВАНСЬКИЙ

Р. Гонг яванский
I. gong javanese
Ф. gong à mamellon
Н. Buckelgong (jav.)
A. gong (jav.)

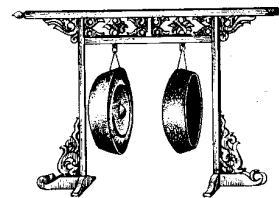
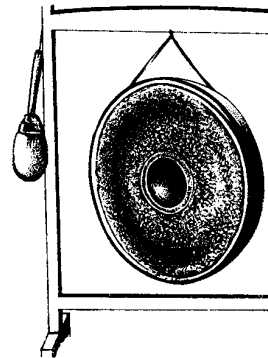
Гонг яв.
Gong jav.
Gong à tamel.
Gong (jav.)

Гонг яванський є різновидом китайського гонга. Форма його більш опукла, в центрі диска є невеликий «бугор». Звук густіший і триваліший; затихає поступово.

Може бути різних розмірів — від 14 до 60 см в діаметрі і відповідно до цього — з різною відносною висотою звука. Інструменти підвішують на спеціальних держаках або рамі.

Грають на них паличками з м'якими головками від маримби або литавр. Для більших гонгів використовуються калаталки з гумовою головкою.

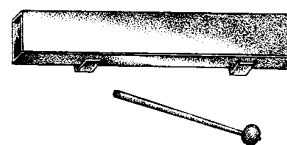
Записується партія яванського гонга на нитці або блоці ниток, якщо інструментів кілька, в партитурі — під партією гонга китайського.

Часто яванський гонг використовується в драматичних театрах, де звук його сповіщає про початок вистави.

КОВАДЛО

Р. Наковальня
I. incudine
Ф. enclume
Н. Amboß
A. anvil

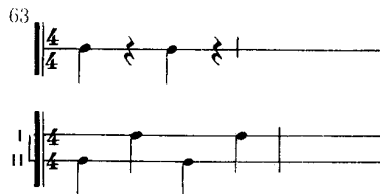

К о в а д л о — ударний інструмент, що зустрічається в партитурах Д. Верді, Р. Вагнера і сучасних композиторів, наприклад, у К. Орфа. Являє собою відповідно настроєне звичайне ковальське ковадло з дзвінким звуком відносної висоти або відрізок сталевий балки, рейки чи металевий труби прямокутного перерізу, покладеної на дерев'яні опори.

Звуки видобуваються за допомогою металевого або дерев'яного твердої породи (для більш м'якого звучання) молотка.

Залежно від розміру є малі, середні та великі ковадла з відповідним характером звука.

Партія ковадла записується на нитці (або блоці ниток), в партитурі — під партією гонга (китайського або яванського).

РЕЙКА

- Р.** Рельс —
І. rotaia —
Ф. rail —
Н. [Eisenbahn] Schiene Schiene
А. rail —

Рейка — використовується як ударний інструмент, різновид ковадла. Це відрізок звичайної рейки чи металеві балки. Підвішується на кронштейні за допомогою товстих жильних струн або шнура.

Грають, вдаряючи металевим або дерев'яним молотом, видобуваючи відповідно ясний, дзвінкий чи м'який звуки.

Записується партія рейки на нитці, в партитурі — під партією ковадла або замість неї.

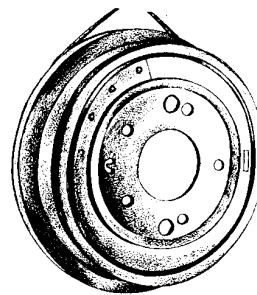

ГАЛЬМОВИЙ БАРАБАН

- Р.** Тормозной барабан Торм. бар.
І. tamburo del freno T-ro del freno
Ф. freintambour freintamb.
Н. Bremstrommel Bremstrml.
А. brake drum —

Гальмовий барабан — металева деталь автомобільного колеса, що використовується як ударний інструмент. Має ясний, дзвоноподібний звук. Відомий за англійською назвою — brake drum.

Під час гри інструмент може бути підвішеним або лежати. В останньому випадку він дає більш низький і резонуючий звук.

Ударяючи по *brake drum* в різних місцях, можна одержати два різновисоких звуку невизначеної висоти. Грають на ньому дерев'яними молотками. В залежності від розміру змінюється і висота звучання; таким чином можна підібрати набори до п'яти інструментів.

Записується партія *brake drum* на нитці нотними головками вище або нижче неї. В партитурі — під партією рейки.

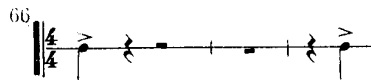
МОЛОТОК

- Р.** Молоток
- I.** *martello*
- Ф.** *marteau*
- Н.** Hammer
- A.** hammer

Молоток — використовується в оркестрі, як правило, для ударів по ковадлу, рейці, дерев'яній дошці тощо.

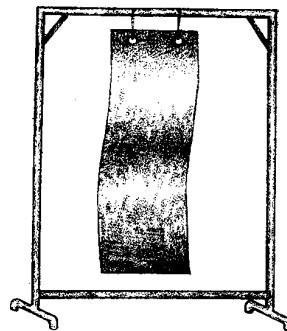
Може вживатись і як самостійний інструмент, наприклад, при ударі по сидінню дерев'яного стільця або ящика. Звук буде глухий, сухий і короткий, без металевого відзвука. Такий прийом є в Шостій симфонії Г. Малера.

Записується партія молотка на нитці, в партитурі — під партією *brake drum*.

ЛАСТРА

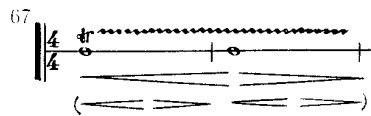
- Р.** Ластра
- I.** *lastra*
- Ф.** *lastra*
- Н.** Lastra Lastra
(Donnermaschine)
- A.** *lastra*

Л а с т р а — громова машина, інструмент для імітації грому. Являє собою тонкий металевий (сталевий або мідний) лист 1,5—2 м завдовжки, підвішений на спеціальній рамі. Звук видобувається струшуванням за вільний кінець листа або ударами важкої, з м'яким покриттям, палиці. Використовується головним чином у театрі.

Записується партія ластри на нитці нотною головкою відповідної тривалості з позначкою над нею. Крім того, виставляється

потрібне авторові крешендо або дімінуендо. В партитурі міститься нижче партії молотка.

ЕОЛІФОН

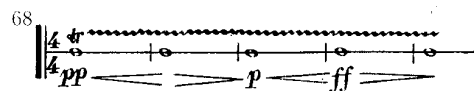
Р. Эолифон	Эолиф.
I. eolifono	Eolif.
Ф. eoliphone	Eoliph.
Н. Windmaschine	Windmasch.
A. wind-machine	—

Е о л і ф о н — вітряна машина, інструмент, який найчастіше використовується в театрах для імітування поривів вітру. Зустрічається також у симфонічному оркестрі, наприклад, в творах Р. Вагнера, М. Равеля, П. Чайковського, С. Василенка.

Являє собою гладко відполірований дерев'яний барабан (до 1 м в діаметрі), насаджений на вісь з рукояткою. Поверх барабана натягнуто нерухомий чохол з шовкової тканини (або сітку з контрабасових струн). Швидким рухом рукоятки барабан обертається, і тертя по шовку породжує свистячий звук, що імітує завивання вітру. Рівномірне прискорення чи уповільнення швидкості обертання барабана змінює силу і різкість звука «вітру».

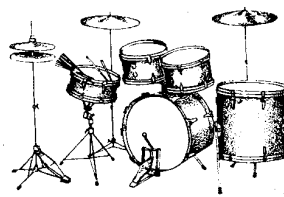
Записується еоліфон на нитці з доданням хвилястої лінії над головками нотних знаків відповідної тривалості і знаку трелі.

В партитурі міститься під партією ластри.

УДАРНА УСТАНОВКА

Р. Ударная установка	Уд. уст.
I. jazz-batteria	Jazz-batt.
Ф. équipement de la batterie	Batt.
Н. Schlagzeug-Garnitur	Schlagzg.
A. drums	Drums
(percussion outfit)	(Percussion)

У д а р н а у с т а н о в к а — група ударних інструментів, на яких грає один виконавець. Основу її складають малий барабан, великий (педальний) барабан, два або три том-томи, чарльстон (хай-хет) та дві підвісні на стойках тарілки. Іноді до цієї традиційної кількості інстру-

ментів додаються інші характерні для естрадної музики інструменти або збільшується кількість том-томів чи тарілок. Грають на інструментах ударної установки паличками, калаталками, мітелками.

Ударна установка є основою ритмгрупи естрадного оркестру. Назви її інструментів прийнято позначати англійською мовою. Партії основних інструментів записуються на нотному стані (без позначення ключа) на певних місцях штилями вгору за так звану одноштильну систему запису, а саме:

69

snare drum (малий барабан) bass drum (великий барабан) alto tom (альт-том) tenor tom (тенор-том) bass tom (бас-том)

hi-hat (хай-хет, удар паличкою) hi-hat (хай-хет, удар педаллю) symbal (тарілка) sock (цоколь тарілки)

Інші термінологічні позначення, що стосуються способу гри або характеру виконання, також можуть бути подані англійською мовою.

В партитурі запис інструментів ударної установки міститься під партією еоліфона і має такий вигляд, наприклад:

70

Drums

СИРЕНА
(Ревун)

P. Сирена (ревун)

I. sirena

Ф. sirène

Н. Sirene

A. siren

Звичайна електрична або механічна сирена може бути використана як характерний інструмент «до випадку».

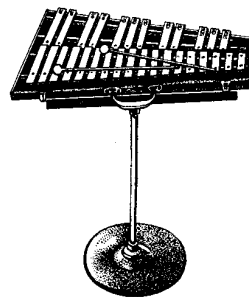
Записується партія сирени на нотному стані в скрипковому ключі у високому регістрі. Висота звуків — відносна.

В партитурі міститься під партіями інструментів без визначеної висоти (на нитках), вище партії дзвіночків.

ДЗВІНОЧКИ

Р. Колокольчики	К-ки
I. campanelli	C-IIi
Ф. [jeu de] timbres	timbres (J. de t.)
H. Glockenspiel	Glsp.
A. chime-bells	chime-bells

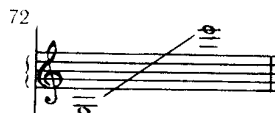

Дзвіночки — металевий ударний інструмент з визначеною висотою звука, походженням з Південно-Східної Азії. До симфонічного оркестру увійшли у XVIII ст. Являють собою набір металевих хроматично настроєваних пластинок, розташованих на дерев'яній рамі у два ряди: на верхньому — пластинки, що відповідають чорним клавішам фортепіано, на нижньому — білим. Цей порядок нагадує клавіатуру фортепіано.

Кріпляться пластинки за допомогою жильної струни, яка проходить крізь невеликі бокові дірочки пластинок і металевих стриженців. Таким чином, пластинки ніби висять на струні, не торкаючись рами і одна одної, а тому мають можливість довго звучати після удару.

Грають на дзвіночках дерев'яними паличками з кулькою на кінці з дерева твердої породи. Зараз використовуються палички з палісандровою і чорного дерева, кісткові, металеві та з твердої пластмаси.

Діапазон сучасних дзвіночків — дві з половиною октави: від *соль* малої до *мі* третьої октави. Записується партія дзвіночків на нотному стані в скрипковому ключі октавою нижче реального звучання.

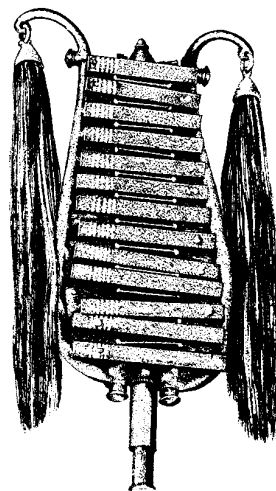

Звук їх високий, ясний, дзвінкий, яскравий. На інструменті можливе виконання мелодичних послідовностей, форшлагів, тремоло і подвійних нот в різних інтервалах у помірному темпі.

Крім описаних вище ударних (оркестрових) дзвіночків, раніше були ще клавішні, що являли собою невеликий дерев'яний ящик з клавіатурою, яка приводила в рух маленькі молоточки. Звук такого інструмента був значно слабкіший і менш дзвінкий. Зараз клавішні дзвіночки використовуються лише тоді, коли технічні труднощі партії не дають можливості зіграти її на ударних дзвіночках.

ЛІРА

Р. Ли́ра
 I. lira
 Ф. lyre
 Н. Lyra
 A. bell lyre

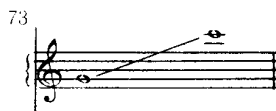

Лі́ра — ударний інструмент з визначеною висотою звуків з родини металофонів. Найчастіше використовується в духових оркестрах і є різновидом дзвіночків. На ліроподібній рамі в один або два ряди кріпляться хроматично настроювані металеві пластинки. На марші інструмент тримають вертикально в лівій руці за верхню частину держална, нижній кінець якого вставлений в гніздо шкіряного паска, що висить на шиї виконавця.

Грають правою рукою дерев'яним молотком.

В стаціонарних умовах ліру встановлюють вертикально на спеціальній підставці, і тоді на ній можна грати обома руками, як на дзвіночках.

Діапазон сучасної однорядної ліри — півтори октави: від *со́ль* першої до *до́* третьої октави за написанням.

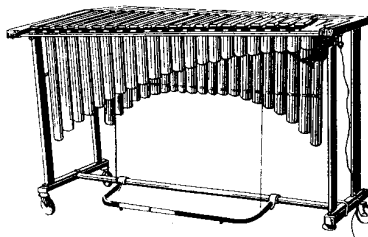
Дворядне розташування пластинок має діапазон у дві октави: від *ля́* першої до *ля́* третьої октави за написанням.

Звук ліри — ясний, дзвінкий, такий, як у дзвіночків, але технічні можливості її менші. Нотується у скрипковому ключі і звучить октавою вище. В партитурі міститься нижче партії дзвіночків.

ВІБРАФОН

Р. Вибрафон Вибр.
 I. vibrafono Vibr.
 Ф. vibraphone Vibr.
 Н. Vibraphon Vbrphn.
 A. vibraphone Vibr.

Вібрафо́н — сучасний ударний інструмент з родини металофонів. Сконструйований у 1921 році, спочатку вико-

ристовувався в естрадних і джазових оркестрах та ансамблях, а потім і в симфонічних оркестрах.

Являє собою набір хроматично настроюваних металевих пластинок, розташованих у два ряди і закріплених шнуром на рамі-стенді з колючатками. Під пластинками встановлено трубчасті резонатори, в яких обертаються спеціальні віяльця, що відкривають або закривають резонатори. Рухаються вони за допомогою електромоторчика, створюючи динамічну вібрацію — ефект підсилення і послаблення звука. Крім того, під пластинками є ще демпферна планка, яка, притискуючись до пластинок, глушить звучання і керується ногою педаллю.

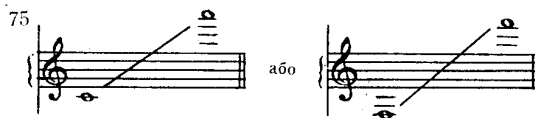
Звук вібрафона довгий, вібруючий, з широкою звуковою хвилею, що поступово затихає.

Грають двома, трьома, іноді чотирма очеретяними паличками з м'якими кульками на кінцях, обтягнутими фільцем або повстю. Кульки бувають також гумові.

Вибір паличок залежить від характеру і способу гри; останній може бути з включеною вібрацією і без неї. Три або чотири палички застосовують для виконання акордів у помірному темпі. Крім окремих ударів, на вібрафоні є такий спосіб гри, як гліссандо.

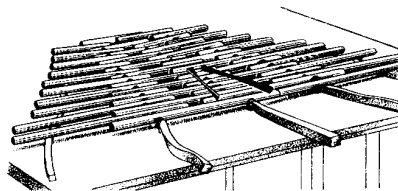
Вібрафон має діапазон дві з половиною — три октави: від *до* першої до *ля* третьої октави або від *фа* малої до *фа* третьої октави.

Записується на нотному стані в скрипковому ключі у реальному звучанні. В партитурі міститься під партією ліри.

ТУБАФОН

Р. Тубафон	Тубаф.
I. tubafono	Tubaf.
Ф. tubaphone	Tubaph.
Н. Tubaphon	Tbphn.
A. tubafon	Tubaf.

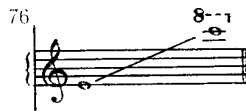
Тубафон — сучасний ударний інструмент з родини металофонів, що з'явився майже одночасно з вібрафоном. Різниця між ними в тому, що тут металеві пластинки замінено металевими, хроматично настроюваними трубками, розташованими у чотири ряди в такий спосіб, що середні ряди мають звуки лише гами *соль* мажор, а бічні ряди — останні звуки хроматичного звукоряду. Звуки *фа* і *до-дієз* дублюються в усіх октавах.

Трубки зв'язані між собою жилкою або шовковим шнуром і укладаються на солом'яні джгути. Грають на тубафоні паличками від ксилофона.

Звук тубафона м'який, дещо глухуватий і рівний. Швидко затухає. Технічно інструмент дуже рухливий, прийоми гри на ньому такі самі, як і на ксилофоні.

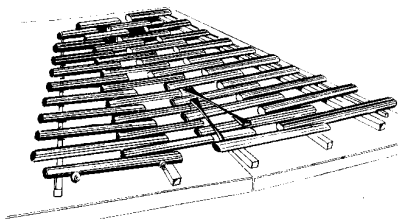
Діапазон — майже три октави: від *мі* першої до *до* четвертої октав.

Записується на нотному стані в скрипковому ключі в реальному звучанні. В партитурі міститься під партією вібрафона.

КСИЛОФОН

Р. Ксилофон Ксил.
 I. *silofono* Sil.
 Ф. *xylophone* Хул.
 Н. *Xylophon* Хлрhn.
 А. *xylophone* Хул.

Ксилофон — старовинний дерев'яний ударний інструмент, що походить з Африки, Південно-Східної Азії, Південної Америки та островів Океанії. В Європі з'явився не раніше XV ст. і використовувався як народний інструмент, спочатку однорядний.

Цілий ряд удосконалень і змін привели до появи його сучасної конструкції — чотирирядного ксилофона, який широко використовується в усіх видах сольної, ансамблевої і оркестрової музики паралельно з дворядним, відомим з XVIII ст.

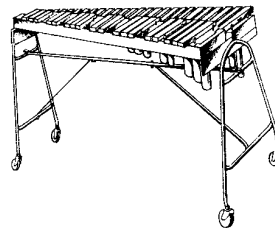
Сучасний інструмент має сорок чотири дерев'яні палісандрові плитки різної довжини, але однакової ширини і товщини. Розташовані вони у хроматичному порядку в такий спосіб, щоб музикантові було зручно виконувати складні технічні послідовності (два середні ряди мають всі звуки гами *соль* мажор, а бічні ряди — останні звуки хроматичного звукоряду; звуки *фа* і *до-дієз* в усіх октавах дублюються).

Пластинки з'єднуються між собою жилкою або шовковим шнуром і лежать на солом'яних джгутах або трикутних гумових чи поролонових валиках. Між пластинками вміщують прокладки з фільцу, а з краю бічних рядів — невеликі пружинки або поліетиленові трубочки.

Грають на ксилофоні двома паличками, кінець яких нагадує ложечку з деяким потовщенням.

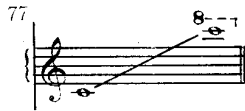
Звук ксилофона сухий, різкий, швидко затихаючий. Основний прийом гри — стаккато. Подовження звука відбувається завдяки прийому тремоляндю, який використовується також для гри легато.

Технічні можливості ксилофона великі: виконання мелодичних послідовностей, гамоподібних пасажів, арпеджію, трелі, інтервальних

стрибків (досить широких), подвійних нот. Ефектно звучить також арпеджоване гліссандо по одному з рядів угору або вниз.

Чотирирядний ксилофон має діапазон у три октави.

В оркестрі використовується сучасний дворядний варіант, де розташування пластинок нагадує клавіатуру фортепіано: верхній ряд відповідає чорним клавішам, нижній — білим. У зв'язку з цим може зустрітись варіант назви подібного виду ксилофона: *silofono a tastiera* (іт.), *xylophone a clavier* (фр.), *Klavaturxylophon* (нім.), *keyed xylophone* (англ.).

Пластинки оркестрового виду ксилофона покладені на дерев'яну раму-стенд з коліщатами, і під кожною з них перпендикулярно прикріплено невеликі металеві трубчасті резонатори, настроювані в унісон з пластинками. Це забезпечує більш повне звучання інструмента. Діапазон — три з половиною октави.

Записується на нотному стані у скрипковому ключі в реальному звучанні. В партитурі міститься під партією тубафона.

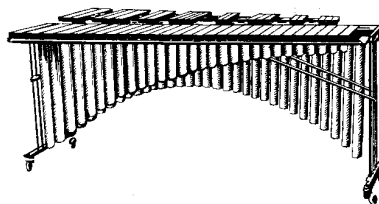
Одним з різновидів інструмента є ксилофон з ящикоподібним резонатором, сконструйований у 1930 році: *silofono con cassa di risonanza* (іт.), *xylophone avec boîte à caisse de résonance* (фр.), *Trogxylophon* (нім.), *xylophon with resonance box; trough xylophone* (англ.). Він теж мав два ряди пластинок і призначався, в основному, для дитячих оркестрів.

Другий різновид — басовий ксилофон: *silofono basso* (іт.), *xylophone basse* (фр.), *Waxxylophon* (нім.), *bass xylophone* (англ.). Зустрічається в опері Дж. Пуччіні «Турандот». Поширення не дістав.

КСИЛОРИМБА

Р.	Ксилоримба	К-римба
І.	<i>silorimba</i>	S- <i>rimba</i>
Ф.	<i>xylorimba</i>	X- <i>rimba</i>
Н.	<i>Xylorimba</i>	Xl <i>rimb.</i>
А.	<i>xylorimba</i>	Xylor. (X- <i>rimba</i>)

Ксилоримба — сучасний різновид ксилофона. Хроматично настроювані дерев'яні пластинки з трубчати-

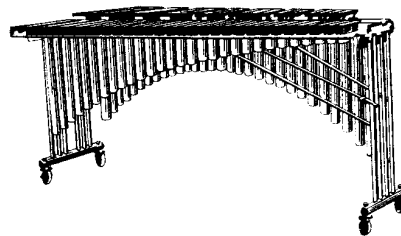
ми резонаторами покладено на раму-стенд з коліщатками. Ксилоримба являє собою сполучення низьких звуків маримби з високими ксилофона і має діапазон від *до* малої до *до* четвертої октав.

Записують партію ксилоримби на нотному стані в скрипковому ключі в реальному звучанні. В партитурі міститься під партією ксилофона.

МАРИМБА

P. Marimba Mar.
I. marimba Mar.
Ф. marimba Mar.
H. Marimba Mar.
A. marimba Mar.

М а р и м б а — дерев'яний ударний інструмент з пластинками з палісандрового або амарантового дерева і резонаторами. Інструмент африканського та південноамериканського походження. Є різновидом ксилофона, але більший за розміром.

Сучасна маримба має два ряди пластин за хроматичним звукорядом, покладених на дерев'яну раму-стенд з коліщатками. Грають на ній двома (трьома або чотирма) паличками з твердими, середніми або м'якими гумовими головками, а також з твердими, середніми і м'якими головками, обтягнутими шнуром або гарусом.

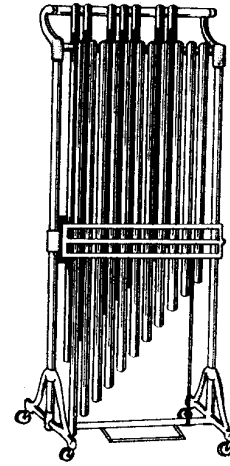
Маримба виготовляється в кількох варіантах за обсягом — від двох з половиною октав до п'ятиоктавних (так званих мамонтових) в загальному діапазоні від *до* великої до *до* четвертої октав. Але найбільш уживаним і зручним є діапазон від *до* великої до *до* третьої октав. Техніка гри така ж, як і на ксилофоні. Особливий прийом гри — акордами, одночасно трьома або чотирма паличками.

Партія маримби записується на нотному стані в скрипковому або басовому (у нижньому регістрі) ключі в реальному звучанні. В партитурі міститься нижче партії ксилоримби.

ДЗВІН (ДЗВОНИ)

Р. Колокол(-ла)	К-л(-ла)
І. campana(-ne)	С-na, С-ne
Ф. cloche(-es)	Cloch.
Н. Glocke(-en)	Glck.
А. bell(-s)	bell(-s)
chime(-s)	chime(-s)

Дзвони — дуже стародавній інструмент, прообразом якого були так звані «била» і «клепала» двох видів: великі та малі. В літописах дзвони згадуються з X ст. Російський передзвін суттєво відрізняється від західноєвропейського. Справа в тому, що звук натуральних «церковних» дзвонів завдяки складній за розрахунком формі, обертонам і матеріалові, з якого вони виготовляються, тембрально такий багатий і повний, що абсолютно точно відлити хроматичний тон або півтон майже неможливо. Досить згадати звичайні вежові куранти чи музичні скриньки, в яких хроматично або діатонічно підібрано певний звукоряд визначеної висоти, — звучать вони пласко, несоковито.

В симфонічному оркестрі використовується незначна кількість (приблизно десять — дванадцять) натуральних дзвонів, звучання яких надає музиці урочистості, святковості.

Висота звуків натуральних дзвонів дещо відносна, тому їх часто записують на нитці в певному ритмічному порядку за задумом композитора або на нотному стані в скрипковому ключі на відносно визначеній висоті. Іноді момент вступу дзвонів просто позначають словами: «Починається передзвін», «Удари дзвона на сполох», «Поховальний дзвін» тощо.

З кінця XIX ст. в симфонічному оркестрі для імітації натуральних дзвонів почали використовуватись так звані оркестрові (трубчасті) дзвони, що міцно увійшли в його інструментарій (іт.— *campane tubolari*, фр.— *cloches tubulaires*, нім.— *Rörenglocken*; *Orchesterorglocken*, англ.— *tubular bells*; *chimes*).

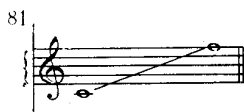
Оркестрові дзвони являють собою набір хроматично і точно настроєваних металевих (латунних або сталевих) трубок, підвішених вертикально на дерев'яному чи металевому стояку.

Грають на дзвонах дерев'яною калаталкою з гумовою накладкою на ударній частині головки. Діапазон — приблизно півтори-дві октави.

Звук дзвонів чистий, прозорий, урочистий, з широкою звуковою хвилею, що поступово затихає. При необхідності його можна швидко приглушити за допомогою спеціального демфера, керованого педаллю. Позначається це: *con ped[ale]* (*senza ped[ale]*) — відкрите звучання).

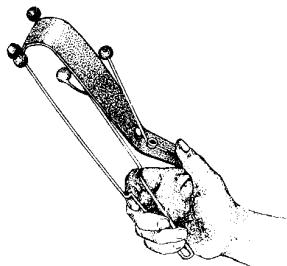
Характер звучання дзвонів обумовлює мелодичну малорухомість цього інструмента. Тому мелодичні послідовності, призначені для виконання на ньому, повинні бути написані в помірному темпі.

Записується партія дзвонів у скрипковому ключі октавою вище від реального звучання. В партитурі міститься нижче партії маримбі.

ФЛЕКСАТОН

Р. Флексатон	Флекс.
I. flessatono	Fless.
Ф. flex-à-tone	Flex.
H. Flexaton	Flex.
A. flexatone	Flex.
(flex-a-tone)	

Флексатон — сучасний самозвучний інструмент з визначеною висотою звука. З'явився на початку ХХ ст. у Франції, спершу як новинка музичних ексцентриків (разом із «співаючою пилкою»). Нині все частіше використовується в симфонічному оркестрі.

Являє собою металевий прут, зігнутий на зразок держальця, до якого наглухо закріплено сталеву тонку пружну пластинку товщиною 1 мм, завдовжки — 18 см. Кінець сталеві пластинки трохи відігнутий, і на місці згину з обох боків пластинки закріплено дві пружні плоскі пружинки з дерев'яними кульками на кінцях.

Виконавець тримає інструмент за держальце правою рукою так, щоб великий палець спирався на відігнутий кінець пластинки. Рівномірне і швидке коливання інструмента приводить у рух кульки, які, вдаряючи пластинку, породжують звук. Висота його залежить від ступеня згину віброуючої сталеві пластинки: чим більший згин (натискання великого пальця), тим вищий звук.

Характер звука флексатона — свистячий, дещо пронизливий і виючий, з безперервним подзвякуванням кульок.

Виготовляється флексатон різних розмірів, але найбільш уживаним є середній. Діапазон — приблизно дві октави, але найзручнішим є:

Записується партія флексатона на нотному стані в скрипковому ключі в реальному звучанні. В партитурі міститься нижче партії дзвонів.

ПЛЯШКИ

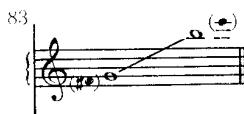
Р. Бутылки	Бут.
I. bottiglie	—
Ф. bouteilles	—
H. Flaschen	—
A. bottles	—

П л я ш к и — ударний інструмент, що зародився серед музичних ексцентриків і мандрівних музикантів. В симфонічному оркестрі був використаний вперше в 1914 році С. Василенком у «Сні літньої ночі».

Це звичайні пляшки з-під вина або пива з середньою товщиною стінки. Пляшки з тонкого або товстого скла не використовуються через погане звучання. Настроювання кожної пляшки досягається наповненням їх звичайною водою до одержання певної висоти звука.

Потрібна кількість пляшок підвішується на шнурах на дерев'яній рамі-стояку. Грають на них дерев'яними паличками від ксилофона. Звук прийнятний, дзвінкий, але не дуже голосний, тому пляшки використовуються в музичних епізодах з прозорою інструментовкою.

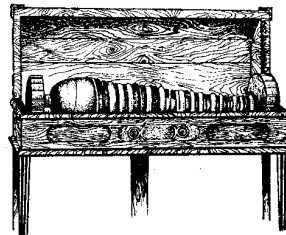
На цьому інструменті можна відтворити нескладний мелодичний малюнок, окремі та подвійні звуки і гліссандо. Записується на нотному стані в скрипковому ключі в реальному звучанні в діапазоні приблизно:

В партитурі міститься нижче партії флексофона.

СКЛЯНА ГАРМОНІКА

Р. Стеклоная гармоника	Ст. гарм.
I. armonica a cristalli rotanti	Arm. a crist.
Ф. harmonica de verres	Harm. de verres
Н. Glasharmonika	Glsharm.
A. glass (h)armonica	glass (h) arm.

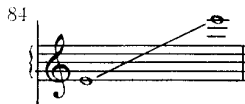

Скляна гармоніка — старовинний музичний інструмент XVII ст., що складався з ряду скляних півкуль (або дисків), надітих на металеву вісь, яка оберталась за допомогою спеціальної педалі і ласка. Півкулі частково занурювалися у воду з оцтом, налиту у спеціальне заглиблення.

Звук видобувався дотиком пальця до зволоженого краю півкулі, що оберталася, і був за характером ніжний, вишуканий, таємничий; нагадував «співаючі келихи». Приблизний діапазон звучання — від *mi* першої до *mi* третьої октави.

В XIX ст. скляна гармоніка майже вийшла з ужитку і подальше удосконалення і зміни її привели до винаходу челести.

Записується в скрипковому ключі на нотному стані у реальному звучанні. В партитурі міститься нижче партії пляшок.

ПРУТТЯ

Р. Прутья
I. verghe
Ф. verges
Н. Ruten
A. rods

Пруття — невелика в'язка тонких березових прутів, яка використовується в групі ударних інструментів як засіб для видобування звуків. Не є самостійним ударним інструментом. Удари пруттям по твердих предметах, пульту, тарілці, шкірі барабана тощо дають своєрідний шумовий ефект. В деяких партитурах минулого при використанні пруття разом з калаталкою для гри на барабані його партію писали на двох нитках: одну — для пруття, другу — для великого барабана (гра калаталкою).

МІТЕЛКА

Р. Метелка
I. spazzola(-le)
Ф. brosses
Н. Besen; Stahlbesen
A. steel brush(-es)

Мітелка — невелика в'язка віялом з металевих пружних дротин, більш уживаний різновид пруття. Також є засобом для видобування звуків. Удари по тарілці, шкірі барабанів тощо дають своєрідний шумовий ефект. Мітелка теж не є самостійним ударним інструментом і позначається у відповідних партіях ударних як *colla spazzola* (іт.), що означає «грати мітелкою».

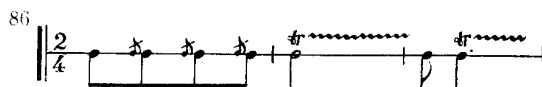
ДОДАТКИ

В ДОДАТКУ I наведено найбільш уживані способи і прийоми гри на ударних інструментах, подані шістьома мовами.

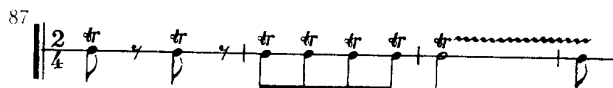
ДОДАТОК II. Ця таблиця містить деякі інструменти «до випадку», введені композиторами минулого до своїх симфонічних творів. Частина з них, такі, як молоток, рейка, ковадло, еоліфон, ластра та ін., вже увійшли в основний інструментарій ударної групи, а соловейко, коник (цвіркун), перепел, зозуля і флейга Пана зустрічались в так званих дитячих симфоніях і можуть зацікавити авторів сучасних творів.

Самі інструменти дуже прості. Фактично це звичайні свистілки, здатні імітувати спів пташок, цвірчання комах тощо.

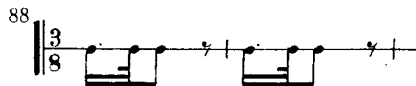
Соловейко — записується на нитці нотними знаками з короткими форшлагами і трелями.

Коник (цвіркун) — записується на нитці нотними знаками з додатком трелі.

Перепел — записується на нитці нотними знаками з характерним для цієї пташки ритмом.

Зозуля — трохи складніша за звичайну свистілку, виготовляється з дерева і може підстроюватись під тональність твору. З неї можна видобувати два звуки в межах малої терції (характерного співу зозулі), а дерев'яний корпус імітатора надає їм приємної глухуватості. Записується на нотному стані в скрипковому ключі або на нитці нотними головками вище та нижче лінії.

90 **Vivo** ♩ = 112

Флейта Пана, або цевниця — невеликий духовий інструмент, введений М. Римським-Корсаковим в оперу-балет «Млада». Складається з ряду з'єднаних між собою мідних трубочок. Стрій цевниці має 17 ступенів своєрідного хроматичного звукоряду в межах двох октав від *соль* другої до *соль* четвертої. Грають на флейті Пана тільки гліссандо зверху вниз і знов угору, міняючи лише його початковий звук.

91

В ДОДАТКУ III пропонується кілька рідко вживаних ударних інструментів. Це насамперед різновиди дзвонів і дзвіночків: піддугових і ручних, що в минулому використовувались в основному в побуті, культових (індійські дзвіночки) та вежових курантів. Курантові дзвони відливались з певним настроюванням, але, як вже згадувалося вище, звук їх поступався перед звуком натуральних дзвонів. Однак використання їх у симфонічному оркестрі можливе.

Партії дзвіночків записуються на нитці поряд з партією бубонців або замість неї, а партія вежових курантів — на нотному стані в скриповому ключі поряд з партією натуральних або оркестрових дзвонів.

В ДОДАТКУ IV вміщено струнно-щипкові та клавішні інструменти, які звичайно до групи ударних не відносяться, але мають певний порядок появи і місце в партитурі симфонічного оркестру. В кінці цього переліку інструментів пропонується новий електромозичний інструмент — синтезатор, який поступово завойовує своє місце в інструментарії симфонічного оркестру. Він має великий діапазон звукових і технічних можливостей. На нашу думку, його слід записувати в партитурі симфоніч-

ного оркестру нижче партії органа або замість неї. Партія синтезатора записується на нотному стані в скрипковому і басовому ключах на одному або кількох рядках.

В ДОДАТКУ V автор вважає за необхідне дати назви деяких народних інструментів іноземними мовами. Це викликано тим, що в симфонічній музиці, особливо концертній, використовуються солюючі українські та російські народні інструменти, у зв'язку з чим виникла необхідність в іноземній транскрипції їх назв.

Додаток І
ПОЗНАЧЕННЯ НАЙБІЛЬШ УЖИВАНИХ ПРИЙОМІВ І СПОСОБІВ ГРИ НА

Українські	Російські	Італійські
1	2	3
Вдаряти	Ударять	battere
Удар	Удар	colpo
Біля краю (перетинки)	У края (перепонки)	al margine al bordo presso il bordo
Посередині	Посредине	al meta
В центрі	В центре	al centro
Гострий (удар)	Острый (удар)	acuto
Короткий	Короткий	corto
М'який	Мягкий	soffice
Твердий	Твердый	duro
Сухий	Сухой	secco
Удар по краю тарілки	Удар по краю тарелки	piatto all'orlo (al bordo, sull bordo, sull'orlo)
Удар по середині (чашці, центру) тарілки	Удар по середине (чашке, центру) тарелки	piatto al centro
По корпусу (барабана)	По корпусу (барабана)	al fusto
По обідку (бубна, барабана)	По ободку (бубна, бара- бана)	sull'cerchio sull'cerchietto
По обідку та шкірі (одночасно)	По ободку и коже (одно- временно)	sull'cerchio e pelle
Паличкою по паличці (вдаряти)	Палочкой о палочку (уда- рять)	bacchetta sull bacchetta

УДАРНИХ ІНСТРУМЕНТАХ

Французькі	Німецькі	Англійські
4	5	6
battre	schlagen	strike
coup	schlag	beat
sur le bord pres du rebord	am Rand des Felles	at the rim on the rim
a demie	in der Mitte	at the center
au centre	in der Mitte	at the center
rude	scharf	sharp piercing
court	kurz	short
mou doux	weich	soft
dur	hart	hard
sec	trocken	dry
cymbales au bord (sur le bord)	Becken auf den (am) Rand	cymbales at the rim
cymbales au centre (milieu) cymbales sur la bosse	Becken in der Mitte Becken auf die Kuppel	cymbals at (in) the centre(center) cymbals an the dome
par fût	Zargenschlag	on shell
par cercle	Spannreifenschlag	at the hoop
par cercle à cuir	Spannreifen- und Leder- schlag	rim shot
baguette par baguette	Schlegel am Schlegel	stick on stick

1	2	3
Струшувати, трусити	Встряхивать, трясти	scuotere agitare sbattere
Терти	Тереть	sfregare strofinare
Великим пальцем по шкірі (бубна)	Большим пальцем по коже (бубна)	sfregare con le pollice strofinare con le pollice
Долонями	Ладонями	con le mani
Ліктями (кластер)	Локтями (кластер)	con i gomiti (cluster)
Пальцями	Пальцами	con le dita
Великим пальцем	Большим пальцем	con le pollice
Одним пальцем	Одним пальцем	con un dito
Середнім пальцем	Средним пальцем	con dito medio
З сурдиною	С сурдиной	con sord[ino]-ni
Без сурдини	Без сурдины	senza sord[ino]-ni
Відкриті литаври (барабан)	Открытые литавры (барабан)	aperto(-ti)
Покриті литаври (барабан)	Покрытые литавры (барабан)	coperto(-ti)
Звичайним способом (як звичайно)	Обычным способом (как обычно)	ordinario (ord.)
Загасити	Погасить	spegnere estinguere
Заглушити	Заглушить	smorzate
Приглушено	Приглушенно	velato smorzare

4	5	6
secouer agiter	schütteln	to shake
frotter	reiben	frigare
frotter avec la pouce	reiben mit große Finger	to rup with a tumb
avec les mains	mit Händen	with hands
avec les coudes (cluster)	mit Ellbogen (Cluster)	with elbow (cluster)
avec les doigts	mit Fingern	with fingers
avec la pouce	mit Daumen	with thumb
avec l'un doigt	mit einer Finger	with a finger
avec du milieu doigt	mit mittler Finger	with middle finger
avec sourd[ine]-s	mit Dämpfer mit Sord[ine]-n	with the mute(-s) muted
sans sourd[ine]-s	ohne Dämpfer	without mute(-s)
ouvert	ohne Dämpfer offen	open
voilé couvert sourd	bedeckt	muffled
ordinaire (ord.)	ordinär (ord.) wie gewöhnlich	ordinary (ord.)
étouffé(-r)	abdämpfen	muted
étouffez	abdämpfen	damp muffled
étouffé sourdement	gedämpft	muted

1	2	3
Не заглушувати	Не глушить	lasciar vibrare
Перестроїти	Перестроить	muta
Змінити	Переменить	cambia cambiare
Високий (інструмент)	Высокий (инструмент)	acuto
Низький (інструмент)	Низкий (инструмент)	basso
Тарілки вгору («у повітрі») після удару	Тарелки вверх («в воздухе») после удара	piatti in aria
Паличками (калаталками):	Палочками (колотушками):	colla(-e) bacchetta(-e)
від вібрафона	от вибрафона	colle bacchette per vibrafono (c.b. per vibr.)
від ксилофона	от ксилофона	colle bacchette per silofono (c.b. per sil.)
від литавр	от литавр	colle bacchette di timpani (c.b. di timp.)
від малого барабана	от малого барабана	colla(-le) bacchetta(-te) di tamburo (c.b. di t-ro)
від трикутника	от треугольника	colla bacchetta di triangolo (c.b. di tr-lo)
від цимбал	от цимбал	colle bacchette per cimbalom (c.b. per cimb.)
Дерев'яними паличками	Деревянными палочками	colla(-le) bacchetta(-te) di legno (c.b. di legno)
Паличкою з гумовою головкою	Палочкой с резиновой головкой	colla bacchetta con l'estre- mita di gomma (c.b. di gomma)
Паличкою з цупкою гумовою головкою	Палочкой с головкой из жесткой резины	colla bacchetta con l'estre- mita di gomma dura (c.b. di gomma dura)

4	5	6
non étouffez	klingen lassen	non damp
changement	umstimmen	mute
changer	umstimmen	to change
clair	hoch	high
bas grave	tief	low
cymbales en l'air	Becken in der Luft	cymbales in the air ring
avec les baguettes (av. les bag.)	mit Schlegel (mit Schl.)	with sticks
avec baguettes de vibra- phone	mit Vibraphonschlegel	with vibraphone sticks
avec baguettes de xylo- phone	mit Xylophonschlegel	with xylophone sticks
avec baguettes de timbales	mit Pauckenschlegeln	with timpani sticks
avec baguettes de tambour	mit Trommelschlegeln	with snare drum sticks
avec baguette de triangle	mit Triangelschlegel	with triangle beater
avec baguettes de cymba- lum	mit Cymbalschlegeln	with cymbalom sticks
avec baguettes de bois	mit Holzschlegeln	wooden sticks
avec baguette en caout- chouc	mit Gummischlegel	with rubber stick
avec baguette de caout- chouc dur	mit Hartgummischlegel	with hard rubber stick

1	2	3
Очеретяною (бамбуковую) палочкою	Тростниковой (бамбуковой) палочкой	colla bacchetta di bambu (c.b. di bambu)
(Очеретяною) палочкою з фибровою головкою	(Камышовой) палочкой с фибровой головкой	colla bacchetta con testa ricoperta di fibra (c.b. con testa di fibra)
Палочкою з м'якою головою	Палочкой с мягкой головкой	colla bacchetta molle (c.b. molle)
Палочкою з головою з фільцу	Палочкой с головкой из фельца	colla bacchetta di feltro (c.b. di feltro)
Палочкою з головою з цупкого фільцу	Палочкой с головкой из жесткого фельца	colla bacchetta di feltro duro (c.b. di feltro duro)
Палочкою з шкіряною головою	Палочкой с кожаной головкой	colla bacchetta di cuoio (c.b. di cuoio)
Палочка для тарілок	Палочка для тарелок	bacchetta per piatti (bacch. per p-tti)
Звичайною палочкою (калаталкою)	Обыкновенной палочкой (колотушкой)	colla bacchetta normale (ordinario) (bacch. ord.)
Легкою палочкою	Легкой палочкой	colla bacchetta leggiera (bacch. legg.)
Товстою палочкою (калаталкою)	Толстой палочкой (колотушкой)	colla bacchetta dura (bacch. dura)
Двома паличками	Двумя палочками	con due bacchette (a2 bacch.)
Калаталкою з головою з вати	Колотушкой с головкой из ваты	colla bacchetta imbottita (c.b. imbottita)
Калаталкою, обтягнутою вовною	Колотушкой, обтянутой шерстью	colla bacchetta di lana (c.b. di lana)
Калаталкою, обтягнутою м'якою фланеллю	Колотушкой, обтянутой мягкой фланелью	colla bacchetta di cotone (c.b. di cotone)
Калаталкою з головою з губки	Колотушкой с головкой из губки	colla bacchetta con l'estremita ricoperta di spugna (c.b. di spugna)

4	5	6
avec baguette en jouc	mit Rohrschlegel	with canne-stick ratan stick
avec baguette à tête re- couverte de fibre	Rohrstäbchen (Schlegel) mit Kopf aus Kapok	(cane)-stick with fibre head
avec baguette doux	mit Weichkopfschlegel	with mellow stick
avec baguette en feutre	mit Filzschlegel	with felt stick
avec baguette en feutre dur	Schlegel mit hartem Filz	stick with hart felt
avec baguette de cuir	mit Lederschlegel	with leather stick
baguette de cymbales	Beckenschlegel	cymbal stick
avec baguette ordinaire	mit gewöhnlicher Schlegel	with ordinary stick
avec baguette légère	mit leichter Schlegel	with light stick
avec grosse baguette	mit dicker Schlegel	with thick stick
avec deux baguettes	mit zwei Schlegeln	with two sticks
avec baguette rembourrée de coton	mit wattierter Schlegel	with padded stick
avec baguette de laine	mit Wollschlegel	with wool stick
avec baguette de coton	mit Baumwollschlegel	with cotton stick
avec baguette d'épong	mit Schwammschlegel	with sponge-head(ed) stick

1	2	3
Калаталкою з плюшевою головкою	Колотушкою с плюшевой головкой	colla bacchetta di velluto (c.b. di velluto)
Калаталкою з головкою, обтягнутою твердою шкірою	Колотушкою с головкой, обтянутой твердой кожей	colla bacchetta con l'estremita ricoperta di pelle dura (c.b. di pelle dura)
Калаталкою з головкою з невичиненої шкіри	Колотушкою с головкой из невыделанной кожи	colla bacchetta di pelle greggia
Калаталкою з двома головками	Колотушкою с двумя головками	colla battente a doppia testa
Тяжкою калаталкою	Тяжелой колотушкою	colla bacchetta pesante
Гвіздком	Гвоздем	colla chiodo
Металевою паличкою	Металлической палочкой	colla bacchetta di ferro
Металевими мітелками по струнах	Металлическими метелками по струнам	con le spazzole di ferro sulle corde
Мітелками	Метелками	colle spazzole
Пруттям	Пруттями	colle verghe

Додаток II

НАЗВИ ДЕЯКИХ ІНСТРУМЕНТІВ

Українська	Російська	Італійська
1	2	3
Соловейко	Соловей	rosignolo
Коник (цвіркун)	Кузнечик	grillo cantaiolo
Перепел	Перепел	quagliere
Зозуля	Кукушка	cuculo
Флейта Пана	Флейта Пана	flauto di Pan

4	5	6
avec baguette en peluche	mit Plüschschlegel	with pluch stick
avec baguette de cuir dur	mit Hartlederschlegel	with hard leather stick
avec baguette en cuir naturel tanné	mit Naturlederschlegel	with rawhide stick
avec battente à double tête	mit zweiköpfiger Schlegel	with two-headed Stick
avec baguette lourde	mit schwerer Schlegel	with heavy stick
en clou	mit Nagel	with a nail
avec baguette en fer	mit Metallschlegel (Eisen-schlegel, Stahlschlegel)	with metal stick
avec les brosses de fer par le corde	mit Stahlbesen nach di Saite	with steel brush(-es) on the strings
avec brosses	mit Besen mit Stahlbesen mit Jazzbesen	with steel brush(-es)
avec verges	mit Ruten	with rods

«ДО ВИПАДКУ»

Французька	Німецька	Англійська
4	5	6
rossignol	Nachtigalpfeife	bird pipe
sauterelle	Grillenpfeife	grasshopper
couraillet	Wachtelpfeife	quail pipe
coucou	Kuckuckspfeife	cuckoo
flûte de Pan	Panflöte	Panpipe; Pan flute

Додаток III

НАЗВИ УДАРНИХ ІНСТРУМЕНТІВ,

Українська	Російська	Італійська
1	2	3
Дзвіночок (піддугвий, валдайський)	Колокольчик (поддужный, валдайский)	campanelle a calotta; campane piccole
Дзвіночок (ручний)	Колокольчик (ручной)	campanelle(-i) a mano
Дзвіночки (індійські)	Колокольчики (индийские)	campane indiane
Куранти (вежові)	Куранты (башенные)	cariglione; carillon
Барабан індійський	Барабан индийский	tamburo indiano

Додаток IV

НАЗВИ СТРУННО-ЩИПКОВИХ, КЛАВІШНИХ ТА ЕЛЕКТРОМУЗИЧНИХ

Українська		Російська		Італійська	
1		2		3	
Челеста	Чел.	Челеста	Чел.	celesta	Cel.
Арфа	—	Арфа	—	arpa (-e)	—
Клавесин	Клав.	Клавесин	Клав.	cembalo; clavicembalo	Cemb.
Фортепіано	Ф-п.	Фортепиано	Ф-п.	piano	P-no
Фісгармонія	—	Фисгармония	—	armonio; armonica	Arm.
Орган	—	Орган	—	organo	—
Синтезатор	Синт.	Синтезатор	Синт.	sintezatore	Sint.

ЯКІ ЗУСТРІЧАЮТЬСЯ РІДКО

Французька	Німецька	Англійська
4	5	6
clochette(-s)	Glöckchen; Schalenglöckchen	small bell; small cup-bells
sonnette(-s) d'autel; clochette(-s)	Handglocke; Altarschellen	handbell(-s)
cloches de l'Inde	Elefantenglocken	indian bells
carillon	Turmglöckenspiel	carillon
tambour indien	indianische Trommel	indian drum

ІНСТРУМЕНТІВ (РОЗМІЩЕННЯ В ПАРТИТУРІ)

Французька		Німецька		Англійська	
4		5		6	
célesta	Cél.	Celesta	Clst.	celesta	Cel.
harpe(-es)	—	Harfe(-en)	Hrf.	harp(-s)	—
clavecin	Clav.	Cembalo; Clavicembalo	Cemb.	cembalo; harpsichord	Cemb.
piano	P-no	Klavier	Klv.	piano	P-no
harmonium; orgue expressif	Harm.	Harmonium; Physharmonica	—	harmonium; reed organ	—
orgue	Org.	Orgel	Org.	organ	Org.
synthétiseur	Synth.	Synthesiter	Synth.	synthesizer	Synth.

Додаток V

НАЗВИ НАРОДНИХ ІНСТРУМЕНТІВ, ЯКІ ЗУСТРІЧАЮТЬСЯ

Українська	Російська	Італійська
1	2	3
Акордеон	Акордеон	fisarmonica
Бандура	Бандура	bandura
Балалайка	Балалайка	balalaika
Баян	Баян	armonica à mantice fisarmonica a bottoni
Волинка (коза)	Волынка	cornamusa zampogna
Гітара	Гитара	chitarra
Домра	Домра	domra
Кобза	Кобза	kobza
Ліра (риля)	Лира	ghironda
Сопілка (дудка)	Свирель (дудка, сопилка)	cennamella fistula fistola
Цимбали	Цимбалы	cimbalom cembalo ungherese

В СИМФОНІЧНОМУ ОРКЕСТРІ

Французька	Німецька	Англійська
4	5	6
accordéon	Akkordeon	accordion accordion
bandoura	Bandura	bandoura
balalayka	Balalajka	balalaika
accordéon chromatique accordéon à boutons "Bayane"	Ziehharmonika Knopfgriff-Akkordeon "Bajan"	accordion button accordion
cornemuse	Dudelsack	bagpipe
guitare	Gitarre	guitar
domra	Domra	domra
cobza	Kobsa	kobsa
chifonie	Drehleier	hurdy-gurdy
chalumeau pipeau	Schalmei Hirtenflöte	shawm
cymbalum zimbalon	Cymbal Hackbrett	cymbalom dulcimer

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Балтер Г.* Музыкальный словарь специальных терминов и выражений (немецко-русский и русско-немецкий). Москва — Leipzig, 1976.
- Веприк А.* Трактовка инструментов оркестра. М., 1961.
- Вертков К., Благодатов Г., Язовицкая Э.* Атлас музыкальных инструментов народов СССР. Изд. 2-е, дополненное и переработанное. М., 1975.
- Гаранян Г.* Аранжировка для эстрадных инструментальных и вокально-инструментальных ансамблей. М., 1983.
- Денисов Э.* Ударные инструменты в современном оркестре. М., 1982.
- Дмитриев Г.* Ударные инструменты: трактовка и современное состояние. М., 1973.
- Круптязева Т., Молокова Н., Ступель А.* Словарь иностранных музыкальных терминов. Изд. 3-е. Л., 1982.
- Мальтер Л.* Таблицы по инструментоведению. Изд. 3-е, дополненное. М., 1972.
- Мальтер Л.* Инструментоведение в нотных образцах. Симфонический оркестр. М., 1981.
- Панаиотов А.* Ударные инструменты в современном оркестре. М., 1973.
- Римский-Корсаков Н.* Основы оркестровки. М., 1946.
- Рогаль-Левецкий Д.* Современный оркестр. В 4-х томах. Т. 2 — М., 1953; т. 3 — М., 1956; т. 4 — М., 1956.
- Habela J.* Słownik muzyczny. Kraków, PWM, 1977.
- Kotonsky W.* Instrumenty percusyjne we współczesnej orkiestrze. Kraków, PWM, 1953.
- Mała encyklopedia muzyki.* Warszawa, PWN, 1981.
- Музикален терминологичен речник.* Съст. Св. Четриков. Второ издание. София, 1979.
- Riemann H.* Musiklexikon. Zwölfte völlig neubearbeitete Ausgabe in drei Bänder. Sachteil. Mainz, 1967.
- Сагаев Д.* Музыкални инструменти. София, 1962.
- Terminorum musicae index septem linguis redactus.* Académiai kiadó. Budapest, 1978.

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК

Акордеон 68	Домра 68	Рейка 39
Арфа 66	Дойра 21	Сафаїль 19
Балалайка 68	Еоліфон 41	Синтезатор 66
Бамбузі 15	Зозуля 53, 64	Сирена 42
Бандура 68	Қабаца 15	Скляна гармоніка 51
Барабан великий 35	Қастаньети 8	Соловейко 53, 64
Барабан дерев'яний
(африканський) 10	Қайрак 9	Сопілка 68
Барабан дерев'яний
(циліндричний) 10	Қлавес 12	Тамбурын
(без брязкалець) 20
Барабан індійський 66	Қлавесин 66	Там-там 36
Барабан малий 21	Қобза 68	Там-там малий 36
Барабан провансальський
(тамбурын) 28	Қовадло 38	Тарілка з заклепками
(з ланцюжком) 33
Барабан гальмовий
(brake drum) 39	Қонга (тумба) 29	Тарілка підвісна 31
Барабан циліндричний
(французький) 27	Қоник (цвіркун) 53, 64	Тарілки ритмічні 33
Баян 68	Қроталіі 30	Тарілки китайські 30
Бич 12	Қсилоримба 47	Тарілки малі 31
Бонги 24	Қсиллофон 46	Тарілки [турецькі] 34
Бубон 19	Қуранти (вежові) 66	Тарілочка напальцьові 29
Бубонці 16	Ластра 40	Темпле блоки 11
Бунчук 17	Ліра 44	Тімбалес 25
Вібрафон 44	Ліра (риля) 68	Тімплініто 22
Волинка (коза) 68	Литаври 7	Том-том 26
Гонг 37	Маракаси 14	Трикутник 8
Гонг яванський 38	Маримба 48	Тронка (кау белл) 18
Гітара 68	Мітелка 52	Тубафон 45
Ґуіро 13	Молоток 40	Ударна установка 41
Дарабука 25	Нагара 23	Фісгармонія 66
Дерев'яна коробочка 9	Орган 66	Флексатон 50
Дзвіночки 43	Пандейра 18	Флейта Пана (Цевниця) 54, 64
Дзвіночки індійські 66	Перепел 53, 64	Фортепіано 66
Дзвіночок піддуговий
(валдайський) 66	Пляшки 50	Цимбали 68
Дзвіночок ручний 66	Пруття 52	Чарльстон (хай-хет) 32
Дзвони 49	Раганелла 13	Челеста 66
Долі 23	Реко-реко 14	Чоколо (тубо) 16
		Щелепа 12

ЗМІСТ

Передмова	3
Ударні інструменти симфонічного оркестру	7
Додатки	53
Додаток I. Позначення найбільш уживаних прийомів і способів гри на ударних інструментах	56
Додаток II. Назви деяких інструментів «до випадку»	64
Додаток III. Назви ударних інструментів, які зустрічаються рідко	66
Додаток IV. Назви струнно-щипкових, клавішних та електромузичних інструментів (розміщення в партитурі)	66
Додаток V. Назви народних інструментів, які зустрічаються в симфонічному оркестрі	68
Список використаної літератури	70
Алфавітний покажчик	71

Елена Федоровна Андреева
УДАРНЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ
СОВРЕМЕННОГО СИМФОНИЧЕСКОГО ОРКЕСТРА
Справочник
(На украинском языке)
Киев, «Музычна Україна», 1985

Редактор *Л. М. Мокрицька*. Художник *Н. В. Синеутська*. Художній редактор *В. Г. Котляр*.
Технічний редактор *Т. Г. Шкарбуненко*. Коректори *Т. П. Нагорна*, *Т. І. Павлюк*.

ІБ № 1248

Здано до набору 19.04.85. Підписано до друку 29.08.85. БФ 40863. Формат 70×90¹/₁₆. Папір друкарський № 1. Гарнітура літературна. Спосіб друку високий. Умов.-друк. арк. 5,26+1,17 вкл. Умов. фарбовідб. 6,87. Облік-вид. арк. 5,63. Тираж 1000 пр. Замовлення № 5-1253. Ціна 55 к. Видавництво «Музычна Україна», 252004, Київ, Пушкінська, 32. Київська фабрика друкованої реклами ім. XXVІ з'їзду КПРС, 252067, Київ-67, Виборзька, 84.